

13. De vernieuwde visserskeure van Wenduine

Enkele jaren nadat de Keure van 1484 gepubliceerd was, bleek dat men een paar belangrijke bepalingen vergeten had. Om die reden werd op 13 augustus 1514 een nieuwe keure afgekondigd. De artikelen 1 tot 4 bleven onveranderd. Als artikel 5 werd de volgende nieuwe verordening ingelast :

„Item ne gheen veynoots en zullen hemlieden moghen verhueren met eenen anderen stierman ter zee varende dan een half iaer te vooren, eer zy lieden haren ouden stierman vuldaen hebben, ende in eenen anderen boot ghaen willen, so dat de ghone hemlieden besteden willen om te Paesschen te gane vaerene met eenen anderen stierman, zullen hemlieden verhueren ende bevoorwaarden moghen te Baemesse daer te vooren ende al zulcke bestedinghe zal van waerden blyven, ende indien hem iement eer verhuert of langhere te vooren danne een half iaer, so zal de stierman verbueren thien ponden parisise, ende veynoot zes ponden parisise, de twee deelen tsheeren behouf, ende t derde ten prouffite van de laeten aldaer, ende de bestedinghe zal zyn van onwaerden”.

Het artikel 5 uit 1484 werd ondergebracht in de nieuwe artikels 6 en 7. Verder stonden de nieuwe nummers 8 tot 16 gelijk met de oude nummers 6 tot 14. Het vroegere artikel 15 werd als nr 7 aangevuld met de beperkende zin „... ten ware dat de vierlyneman culen omme muelenaers te vanghene hem toebehoorende mede tschepe brochte, ende in dat cas zoude behooren meer te winnene dan voorzeyd is”. De oude artikels 16 tot 19 werden herhaald onder de nummers 18 tot 21. Het reeds in 1500 gepubliceerde verbod om mandedragers te zijn werd in 1514 als nr 22 opgenomen.

Ziehier het artikel 23 aangaande de netheid in het vissersdorp Wenduine : „nopende den

vuulnesse hoopen die men ten diversche stonden heeft ghehouden legghende op de straten binden dorpe van Wendunen, toekomende ter causen van den uytwerpe ende inghewande vanden vissche, zo van vleessche, huusvulle, asschen ende andersints, ende omme te remedierne ten inconveniente, twelcke van alzulcker corruptie zoude moghen commen ende ghebueren, zo es gheordonneert, naer dat men dezelve hoopen eens ende voor deerste reysen ten ghemeenene coste van de laten gheweert zal hebben, twelcke also gheordonneert is te doene by den Heere ende by der wet, dat daer naer elck persoon voor zyn duere ende an zyn hof alzulcke hoopen hem verdraghe te maken of laten ligghen in eenighe manieren, ende zo wie daer of bevonden werdt sal verbueren telcker reyse de boete van drie ponden parisise, ende de hoopen te rumene tsynen coste, deen helft ieghens den Heere, ende dandere ieghens de laten aldaer”.

Daarbij sloot artikel 24 aan : „item zo wie bevonden werdt eenighe asschene gheghoten thebben op veertich voeten naer den huusen, ende buuten den staken ende ghemercken in de dunen daer toe gheordonneert, al ne ghebuerde daer of gheen meskief, noch gheen brandt noch ontsteek van messe, stroo of vuulnesse daer ontrent gheleghen, zal verbueren telcker reyse drie ponden parisise, de boete ghaende als boven”. Tenslotte de artikels 25 en 26 hadden betrekking op de verkoop van drank in de herbergen te Wenduine²²⁸.

De Keure van 1484 had de boete op het 'verzeylen', nl. 60 pd. par., veel zwaarder gemaakt dan die voordien geweest was, nl. 6 pd. In feite werd het bedoelde artikel nooit toegepast, zodat de Wenduinse vissers meer en meer hun vangst elders gingen verkopen, en „de coopman de plaetse begonste te schuwene”. Daarom besloot het Proostse op 9 februari

1515 het reglement van het 'verzeylen' strikt toe te passen²²⁹.

Op 23 maart 1526 werd nogmaals een herwerkte visserskeure afgekondigd. De artikelen 2, 17, 19, 22, 23 en 24 vervielen. De artikelen 3, 4, 5, 7, 9 tot 16, 18, 20 en 21 bleven. Nr 1 luidde voortaan als volgt: „Eerst dat van nu voortan een yeghelic, wie hy zy, zal moghen weert zyn van alzo vele visschers ofte stiermans, ende alzo vele scepen uut reeden als hem goedt dyncken ende believeen zal, behouden dat de vreimde ende afzittende vander heerlichede zullen zyn, ende angaende der zelve neeringhe iusticiable ende subgect der zelve heerlichede vanden Prooschen, zonder fraude; ende zullen voort ghelden alle ghebuerlicke rechten, als zettinghe, pointinghe, assyze van biere ende van wyne, ghelyc de upzittende laten ende anders; ende zo wie hierof de contrarie dade, die zal verbuieren tzestich ponden parisis, alzo wel de stiermannen die andere weerden namen danne vander condicie voorscreven, als de ghuene die weert wesen zoude, te wetene, de twee deelen den Heer ende der wet, ende tderde de laten daert ghevalt”.

Ziehier het nieuwe nr 6: „Es voort ghekuert dat van nu voort an int vercoopen vanden vische up tzandt, de ghuene die den visch hynct ofte mynct, ghehouden wert zo lude te spreken dat hem de stierman of de ghuene die den visch in zyne stede vercoopen zal, hoore spreken ende overlut, up de boete van drie ponden parisis, ende verbuerte van gheen deel te hebben anden coop; voort dat zo wie meest wyzen heift, zal hebben den coop alleene; ende ne zal de ghuene diet mynct, niet meer moghen winnen danne een woort; dit al up ghecorrigeert te werdene ter discretie vander wet”.

Tenslotte het nieuwe nr 8: „Item, negheen stierman ne zal van nu voort an moghen nemen in eenen boodt danne zeven mannen, te wetene

vyf deellieden ende twee zes lyne mannen, ten ware datter andere mannen ledich ghinghen vander dienst, up de boete van 6 ponden parisis; nemaer moghen an nemen zo vele ionghers alst hemlieden gelieft”²³⁰.

Keuren en ordonnanties konden niet beletten dat het vissersbedrijf te Wenduine allengerhand verzwakte. Het Proostse trachtte de verhouding tussen de waarden, de stuurlieden en de vennoten nog in stand te houden door de „Vernieuwinghe ende ampliatie van zekere punten ende articlen van cueren nopende de neeringhe vanden visschers te Wendune, ghedaen ende vernieut byden ghemeenen college van redenaers den neghentiensten in novembre 1500 drie ende veertich, volghende t verzouck ende supplicatie van weggen den weerden, stiermannen ende andre notable ende ouderlinghen van Wendune, den voorseyden redenaers ghepresenteert omme den ghemeene welvare vander voorseyde prochie ende dorpe, zo hier naer volcht:

1. Eerst, dat van nu voort an gheen weerdz zyn stierman oorlof gheven, noch van ghelycken gheen stierman van zynen weerdz sceeden noch loopen en mach, ten zy dat deen den ander een iaer te voren zegghe, beede upde boete van tzestich ponden parisis, te verbuieren byden ghuene die ter contrarien dede; de zelve boete te gaene in drien: een derde den Heere, een andre derde der guchte, ende een derde partye gheinteresseerde, ten ware dat zy beede te vreden waren.

2. Item, voort dat gheen stierman zynen veynooten oorlof gheven en zal, noch insghelycx gheen veynt van zyne stiermanne sceeden mueghen voor t expireren van huerlieder gheconvinerden tyde, ten ware dat zy beede te vrede waeren; ende dit upde boete van dertich ponden parisis, te verbuieren byden stiermannen, ende vichtien ponden parisis byden veynooten,

die ter contrariën dede; te gaene de selve boete in drien, te wetene, een derde den Heere, een andre derde der iuchte, ende een derde derde der gheïnteresseerde partye, ende boven dien ghecorrigeert ter discretie van redenaers.

3. Item, dat van nu voort an gheen veynt anders varen mach binnen den boote daer hy mede vaert, dan daer hy up besceept es, tzy up een deel, up zes lynen of vier lynen; ende dit upde boete van drie ponden parisis, deene helft den Heere, ende dander helft den claeghere, ende nietmin moeten vuldoene huerliedder voorwaerde ende daermede te vreden te zyne.

4. Item, dat van nu voort an als een stierman zyn veynooten doet wercken, indiender eenighe waeren, die niet mede vaeren en wilden, zo dat den stierman daeromme zyn zeevaart niet doen en mochte, zo zal de zelve veynoot ghehouden zyn die zeevaart up te rechten, ende zynen stierman also vele te betalene ghelyck dat andre stiermannen vanden zelve zeevaart ghewonnen zullen hebben; ende bovendien zo zal den zelve veynoot staen ter correctie van mynen heeren vander wedt vanden Prooschen, ten waere dat de voorseyde defallant legitime cause ende excusatie hadde die hy zal mueghen in iustitien allegieren"²³¹.

14. De Vlaamse garnalvissers te paard

Het haringbedrijf van de Nederlanden werd in zijn geheel gereguleerd door de ordonnantie van mei 1519. Men stelde de aanvang van de 'teelt' definitief op St.-Jakobsdag. De 'voorvanc' bleef toegelaten; de haring van die periode mocht geaakt worden, maar men moest die pakken in tonnen met een speciaal brandmerk, nl. een St.-Jakobsschelp. Het kaken van de 'achtervanc' was voortaan verboden; de haring van die periode mocht in het binnenland alleen gerookt verkocht worden.

De tonnen gebruikt voor de kaakharing van de teelt moesten twee merktekens dragen, een van de kuiper, en een van de stuurman van de boot waarop de ton gevuld was. In de vissershavens moesten keurmeesters aangesteld door de gemeente de hoedanigheid en de merken van de tonnen controleren. Er bestond immers een register van de erkende kuipenmakers. De zee-steden behielden echter het recht om op de haringtonnen een eigen 'roon' of merk aan te brengen. Algemeen gezien bracht de ordonnantie toch geen oplossing in de tegenstelling tussen Vlaanderen en Holland nopens de 'voorvanc'²³².

In 1519 brak een ruzie uit tussen Keizer Karel en zijn schoonbroer, Kristiaan II van Denemarken. De Denen vielen in de Sont vissers van de Nederlanden aan. In augustus werden vier haringboten uit Nieuwpoort vastgehouden. Daarom praatten het Vrije, Brugge en de kustplaatsen op 23 augustus te Brussel met de Regentes over de „prinse"²³³ en beletten, ghedaen ter zee den visschers vanden haringhe byden scepen van orloghen vanden coninc van Denemarke". De afgevaardigden wezen erop dat „den toecommende teylt vanden harync ghescepen es verlooren te gane"²³⁴ De ruzie tussen de twee schoonbroers werd echter al gauw bijgelegd.

Toen in 1521 de oorlog tegen Frankrijk uitbrak, slaagde de admiraliteit erin om veiligheid voor de Vlaamse grote zeevisserij te bekomen. Deze toestand zou niet lang blijven duren, en daarom stonden de Vier Leden op 22 maart 1522 de nodige kredieten toe om zes konvooschepen uit te rusten. Karel V gaf aan de kuststeden de toelating om een belasting op de haring te heffen, waarmee ze konden de uitrusting van de konvoogelden helpen bestrijden²³⁵.

De volgende dag onderhandelde het Vrije

met het Proostse, Wenduine, Heis, Raverside, en „andere sciplieden up de zeecost omme een scip van oorloghen uutghereet t hebbene ende te wetene hoe vele ende by wat middele”. Het Vrije en Brugge zochten op 8 april wie men als kapitein zou stellen „up t scip van die vanden Leden ghecocht ende uutghereet ter oorloghe”²³⁶.

Daarna werd uitgekeken naar artillerie en voorraad, en vond men een kapitein. Schepen van het Vrije reden op 29 april naar Sluis „omme Sebastiaen de Rop, capitein gheordonneert int scip, byden Viere Leden slands van Vlaenderen uutghereed, te vertooghene dat mynheere van Raesseghem by mynen heere den admirael ghestelt was capitein generael vanden zes scepen van Vlaenderen, ende dat hy hem houden ende bliven wilde in t voorseide scip vanden Leden”²³⁷.

Van de zes schepen moest Duinkerke er twee, Nieuwpoort twee, Oostende een, en de kleinere vissersplaatsen een leveren. De laatst bedoelden waren Raverside, Wenduine, Blankenberge, Heis en Sluis. Hun oorlogsschip zou de kustvisserij beschermen. De vissers van Wenduine weigerden aan de uitrusting deel te nemen, omdat „zy maer zes booten en waren, en vaeren maer ter cleene neeringhe — ende al dandre vaeren meest te corve ende te haringhe — die niet voorder en vaeren dan met een ghetyde of twee uut te zyne”²³⁸.

Het Vrije, Brugge en de kuststeden bespraken op 1 juli de bekostiging van „t uutreden van hueren scepen voor dese ieghenwoordeghe maent”. Daarna verscheen nog een probleem. S. Derop, die door Gent aanbevolen was, had ontslag genomen als kapitein. Zijn opvolger bleek niet te deugen. Als gevolg daarvan hield men op 15 juli een vergadering te Brugge, „aldaer Cornelis Rycx scippere vanden scepe vanden Leden verlaten was, ende Hans Scoemake-

re in zyne stede ghestelt”²³⁹.

Het Vrije, Brugge en de zeesteden spraken op 11 augustus aangaande „t convoieren vanden scepen die ten haringhe varen zouden”. Vervolgens namen ze contact met de gezagvoerder van de Vlaamse konvooschepen. Immers de schepenen van het Vrije vergaderden op 25 augustus „omme Gheeraerd Stragiers, capitein vanden scepen, andwoorde te scrivene hoe hy hen reghelen zoude in t convoyeren vanden buussen varende ten haringhe”²⁴⁰.

Ondertussen begon de last van de oorlogsschepen zwaar te wegen op de Duinkerkenaren. Brugge en het Vrije konfereerden op 5 september „up t vertooch ende verzouc van die van Dunckercke, van hemlieden onghemoeyt te latene meer eeneghe scepen van oreloghen uute te reedene, ghemerct dat zy de costen daer an clevende niet en vermochten te draghene”²⁴¹. Keizer Karel liet echter toe dat Duinkerke, Nieuwpoort en Oostende ook nog na het haringseizoen van 1522 het konvoogeld tot het uitrusten van oorlogsschepen mochten heffen²⁴².

De tactiek die men op zee zou toepassen, bestond daarin dat men niet alleen de eigene vissers zou beschermen, maar zelfs de Fransen verhinderen de haringvangst te beoefenen. Eerst commentariëerden het Vrije en Brugge op 13 september de brief van de Regentes „van de scepen van oorloghen van Vlaendren te continuerene omme de Franssoysen te mueghen belettene ten haringhe te visschene”; vervolgens spraken ze op 20 september met de zeesteden „nopende t uutreden vanden scepen van oorloghen, omme te belettene tvisschen ende haryncvaert vanden Franssoysen”²⁴³.

Het Vrije en Brugge waren op 23 december zover dat ze konden „coopene zekere artillerie om te legghen up de scepen van oorloghen, diemen uutreedde ter zee, ende provisie van

victaillen te helpen te sorghene"; en op 1 januari 1523 spraken ze „up t uutreden ende victaillieren vanden drie scepen, diemen doen uut-zand ter bewaernesse vanden frontieren"²⁴⁴.

Duinkerke, Nieuwpoort, Oostende, Brugge en het Vrije namen van 21 tot 24 juni de rekening van de konvooschepen van het voorbije haringseizoen onder handen: „de smaldeelinge vanden 28.000 guldenen omme t uutreden ende onderhout vanden scepen, metgaders vanden uutinghe ende convoyghelde vanden haringhe al vander zomere ende iare tweeentwintich te doene". Het Vrije en Brugge bekeken op 26 juli „de minute vander rekeninghe vanden costen vanden zelve scepen, van zes maenden verschenen den laetsten van maerte laesleden"²⁴⁵.

Ondertussen troffen de Vlamingen reeds maatregelen voor het komende haringseizoen. Afgevaardigden van Oostende, Nieuwpoort en Duinkerke kwamen op 6 en 18 juli 1523 naar Brugge om te praten over „de convoyscepen diemen uitzenden zoude metten visschers die ten haringhe varen". In het begin van augustus hielpen Brugge en het Vrije zoeken „waermen ghezellen zoude mueghen ghecrighen omme te stellene upde scepen van oorloghen"²⁴⁶.

De ordonnantie van 1510 betreffende de strandvisserij geraakte na enkele jaren in verval. De overheid was verplicht om op 10 juli 1524 nogmaals te verkondigen dat de mazen van de netten tenminste vier duim wijd moesten zijn. De tekst van de nieuwe verordening verschilt op twee punten van de oude: 1. overtredingen werden bedreigd met „de peyne van den ban van drie jaren, ende daertoe vanden netten, gaerne ende andre instrument daermede zy also ghevischt zouden hebben openbaeric verbrant te zyne"; 2. de vorige tekst duidde slechts vaag de rechterlijke macht aan, die moest optreden tegen de overtreders, maar het

nieuwe plakkaat verklaart duidelijk dat de volgende personen moeten ingrijpen: de baljuws van Grevelinge, Mardijke, Duinkerke, Nieuwpoort, Oostende, Blankenberge, Sluis en Biervliet, „ende andre baillius ende officiers dien t anghaen ende toebehooren sal"²⁴⁷.

Ook in 1524 hield Vlaanderen enkele oorlogsschepen op zee²⁴⁸. Op 14 juli 1525 werd tussen Karel V en Frans I een bestand gesloten, dat o.a. de veiligheid van de vissers waarborgde. Toch gingen de Vier Leden op 25 juli te Gent na „hoe vele convoyscepen datmen houden zal metten ghuenen, die corts varen zullen ten harincvanghe, thuerliedder bescermenesse ende preservacie vanden pillaigen die up de zee, alzoot te presumerene doet, noch wat tyts ghebueren zullen"²⁴⁹.

Keizer Karel bepaalde echter in zijn akte van 6 augustus dat Duinkerke, Nieuwpoort en Oostende „huerliedder convoyscepen, die zy hadden beghonnen ghereet maken ieghens dese iegevoirdighe harrinteelt ter preservacie ende convoye van de groote visscherie, zouden laten stille liggen"²⁵⁰. Indien de genoemde drie steden nog onkosten van hun konvooschepen moesten vereffenen, dan mochten ze verder het konvoogeld heffen, totdat alle schulden betaald waren²⁵¹. Omwille van de vredige toestand op zee stelden Brugge en het Vrije op 3 april 1526 voor de „scepen, by die van Vlaendren uutghereet, te vercoopene"²⁵².

De Blankenbergse stadsrekening 1526-27 geeft interessante details over het gerief dat men gebruikte om de vissers voor mogelijke Franse kapers te waarschuwen: „van twee masten, tauwen, zeilen, metghaders van blokken ende stylen daertoe dienende, ghestelt up den dunen deser stede, omme den visschers teeken ende baken te ghevene ieghens de Fransoeyen wesende ter zee... Heindric Kint, van de zelve masten te rechtene ende stelne upt

hoogste van den dunen, metghaders van stekebanden²⁵³ daertoe by hem ghelevert, ende de stylen omme de tauwe an vast te makene²⁵⁴.

De ordonnantie van 5 mei 1524 had nogmaals de breedte van de netmazen van de strandvissers op tenminste 4 duim gesteld, om te beletten dat „het cleyn visch ende gru ghevanghen, bedorven ende te nyeuten gebrocht wert”. Uit schrik voor de gestelde straffen gebruikten de vissers, bij het „visschene metter cheyne²⁵⁵ lanx der zee coste”, wel de bepaalde maaswijde, maar personen gekomen uit het eiland Tessel kenden een middel om de verordening van 1524 te omzeilen.

Weldra rapporteerden de plaatselijke autoriteiten „dat diverssche persoonen, woonende lanx de zee kosten van onsen voorseide lande van Vlaendren, ende anderen vreemde onlanx uut Tessele ghecommen zynde, hem vervoorderd hebben ende daghelicx voorderen huerliedder cheynnetten²⁵⁶ ende zeevant in zulcker maniere te doen breydene ende makene up de voorseide wydde ende maesschen als boven, dat zij nochtans daermede tcleynvisch, gru ende zaet van den vissche vernyeten, te nieute bringhen ende verderven, al of de selve huere netten vele ynghere ende nauwere waeren dan naer uutwysen onser voorseide ordonnancie, overmitz dat de schollen ofte maesschen van den zelven hueren cheynnetten langhewys ende zulcx ghebreyt ende ghemaect zyn dat zoo wanneer die int water commen, de zelve van stonden aen innecrempen ende toesluuten, met den zelven visschende also wel uut scepen, daer mede zy bestaen groote breedde ende langde van watere lanx de vloemarke ten legenwatere, als uut *peerden*²⁵⁷ ende te voete, rovende ende destruerende daer by de bedden ende legghers van den selven cleynen vissche ende gruwe, slepende metten selven seynnetten ten platten lande, aldaer zy de groote visschen uutnemen

ende den cleynen visch, gru ende zaet laten ligghen voor de voghelen”.

Op bevel van de Keizer publiceerde de Raad van Vlaanderen op 5 mei 1531 de verordening „dat niemant, wie hy zy, hem voortaan en voordere te visschene te schepe, *te peerde*, noch te voete, met eeneghe chynnetten, van wat wydde van maesschen dat zyn of wesen moghen, up de verbuerte voor de yerste reyse, van dertich karolus guldens, ende voorts van den zelven netten, peerden ende scepen daermede zy bevonden zouden wesen cheynnende... ende voor de tweede reyse, up ghebannen te zyne thien jaeren uut onsen voorseide lande van Vlaendren, up de vuust”. De baljuws van Duinkerke, Nieuwpoort en Oostende kregen opdracht dat zij overal langs de Vlaamse kust, zouden de overtreders, „waer zy dien vinden zullen, binnen of buyten huere jurisdictie, arresteren ende vanghen”²⁵⁸.

15. Moeilijke onderhandelingen over konvooschepen

In het voorjaar van 1536 ontstonden weer moeilijkheden met Denemarken. Toen vaardigde Keizer Karel een ordonnantie uit, die aan alle vissers verbood tussen 24 juni en 25 juli uit te varen. Als straf zou hun boot en hun vangst in beslag genomen worden. Door deze maatregel werd de aanvangsdatum van de haringteelt voor alle vissershavens van de Nederlanden op 25 juli bepaald, en konden de Vlamingen niet meer de 'voorvanc' bedrijven²⁵⁹.

Ondertussen hernamen Karel V en Frans I van Frankrijk de oorlog. Op 16 juli vergaderden het Vrije, Brugge en „andre steden omtrent der zee, omme te wetene wat ende hoe vele scepen men zoude moeten uutreden omme de visscherien ende frontieren vanden lande te asseurerene”²⁶⁰. Karel V gaf op 21 juli aan

de Leden van Vlaanderen toelating om een oorlogsvloot uit te rusten. Tegelijk schonk hij een toelage waarmee de Vlaamse zeesteden twee konvoischepen uitreedden: 1. een admiraalsschip van 180 ton, met een bemanning van 176 koppen, nl. de San Salvador; 2. een galjoen van 80 ton, met 57 bemanningsleden, de Santa Maria²⁶¹.

In 1537 moesten de Vier Leden van Vlaanderen en de Vlaamse kuststeden gedurende een half jaar maandelijks samen 5.000 gulden opbrengen om vier nieuwgebouwde konvoischepen uit te rusten: 1. het admiraalsschip Maria met 127 koppen; 2. de Zeewolf; 3. de Vliegende Geest; 4. de Pynaetse. Hendrik de Douvrin voerde het bevel over dit klein eskader. De genoemde schepen werd onttakeld, nadat in 1538 vrede gesloten was²⁶².

Ondanks de reeds gepubliceerde ordonnaties sleepten sommige kustbewoners nog „netten in leeghen watre, langhs de vloetmarck, te schepe ofte voete”, en berokkenden ze schade aan het visbroed op het strand. Karel V herhaalde op 19 maart 1539 zijn verbod om „te schepe, *te perde* nochte te voete, met eenighen cheynetten te visschene, van wat wyde van maesschen dat die zyn wesen moghen”. De reeds gekende straffen bleven in voege²⁶³.

Tussendoor vinden we een tekst, die bewijst dat de Blankenbergaren, langs de Blankenbergse Waterloop²⁶⁴ en de Blankenbergse Vaart, veel vis naar Brugge voerden. In februari 1540 stond het peil van de genoemde vaarweg zo laag, dat schepenen van het Vrije naar de Blankenbergse Sluis reden om „te wetene oft noodt ware eenighe vanden dueren van der zelve sluis toe te latene, ten fyne dat men den visch te bet ter mart van Brughe inde vastene zoude moghen bringhen, midts dat de burdenaers ofte mandedraghers van der zelve stede hemlieden daerof dolerende waren”²⁶⁵.

In 1542 verbrak Frans I de wapenstilstand. Zijn oorlogsschepen begonnen de piraterij te beoefenen. Op 15 juli besprak het schepenkollege van het Vrije het besluit van de Vier Leden om „uut te reedene drie scepen ende een cleen scipkin by vorme van een poste ter zee... ter assistentie ende verzeckerthede vande visscherye ende harincvaert”²⁶⁶. Enkele dagen later vergaderden de schepenen „omme te denommerene eenen capiteyn vanden scepen van oorloghen, naer dat capiteyn Meerie achter bleef, ende den Heere van Betencourt hem excuseerde”²⁶⁷.

De Vier Leden verklaarden zich akkoord om een krediet van 160.000 gulden uit te trekken²⁶⁸. Daarna ontstond een discussie over het getal van oorlogsschepen. De zeesteden hadden gevraagd „acht scepen ter conduite ende defentie vander groote visscherye”. Gent vond echter „dat acht scepen letter helpen zouden ieghens de groote menichte ende macht vanden vianden”, en dat deze het gehele krediet zouden opslorpen. Als gevolg daarvan besloot het Vrije op 29 juli om aan de Keizer te vragen „dat men elcken consenteren zoude te moghen vaerene ter zee, ende exploicteren upde vyanden t zynen proffyte up zynen plucht ende annetieringhe”. Het Vrije schonk 700 pd. gr. aan Adriaan Depape, de ontvanger van de oorlogsschepen, omdat Brugge hem reeds 700 pd. gr. gegeven had²⁶⁹.

We weten niet hoeveel schepen er voor het haringseizoen van 1542 uitgereed werden. Een ervan, nl. dit van Nieuwpoort, onder de leiding van kapitein Vandervichte, verging op 10 november vóór Dover, „by fortune van grooten tempeeste”. In 1543 dacht het Vrije tijdig aan het komende haringseizoen. Schepenen spraken op 22 mei „metten stierlieden van Heyst ende van Walravezyde, omme te vindene een middele ter preservacie van der grooter visscherie”²⁷⁰.

Op 25 augustus behandelde het Vrije het rapport van de commissie aangesteld ter bescherming van de grote visserij: de Keizer geeft 9.000 gulden en de Vlaamse kustplaatsen zullen daarmee vijf konvooschepen uitrusten, nl. drie te Nieuwpoort en twee te Duinkerke; daarbij leggen de Vier Leden „up elck last pack harinck 2 s. 5 d. gr. ende van versschen harinck 3 s. 4 d. gr.”; het Vrije, Damme, Sluis, Heist en Raverside zullen geen andere bijdragen moeten leveren, indien de voorziene kredieten niet vol- doen, maar Nieuwpoort en Duinkerke zullen het tekort bijpassen²⁷¹.

De vijf oorlogsschepen waren: het admiraal- schip de Grote Arend, de Maria, het Serpent, het Jacht van Zeeland en de Rijnse Boot²⁷². Het Vrije besprak op 17 oktober het rapport van kapitein Breidel en van de stad Duinkerke „nopende der fortune ende bedriven van twee huerlieders scepen, te wetene de Marie ende den Rynsbodt”. De twee vaartuigen hadden im- mers zware averij opgelopen. Brugge en het Vrije besloten „dat men de ghezellen, diere up gheweest hebben, cesserer zoude, ghemerct dat tsayson verre ghepasseert es”. Op 18 oktober kwam de pensionaris van Duinkerke aan het Vrije voorstellen „te leenene twee scepen inde stede vanden ghenen diere bedorven waeren, behoudens dat men de zelve prysen zoude”. Dit voorstel werd aanvaard²⁷³.

Een paar dagen later deelde de Keizer mede dat men zou „cesseren de vyf scepen... ende dat men desen winter houden zal, ter preserva- tie vander cleene visscherye, twee scipkins”, en 4.000 gulden op te brengen om die geduren- de de periode november 1543-maart 1544 te onderhouden. Kapitein Breidel werd afgedankt, omdat de vijf konvooschepen tijdens de winter niet zouden uitvaren²⁷⁴. De 'twee scipkins' had- den Sluis als thuishaven: „twee cleene schepen van oorloghe afvaerende ter Sluis ter bewaer-

nesse van de cleene visscherie ende zeeusten van Vlaenderen”²⁷⁵.

Maar de Duinkerkenaren die het dichtst bij de Noord-Franse havens woonden, en bijgevolg het meest door de Franse kapers bedreigd wer- den, verlangden op 7 december vanwege het Vrije geld en hulp om „een scip, ghenaeemt t Hazenwint, ter preservatie vander visscherye” te kunnen uitreden, en vroegen ook „datmen hemlieden laten zoude de conduite vanden twee cleene scipkins”²⁷⁶.

In april 1544 werd Anthonis de Lu benoemd tot „capitain vanden scepen van Vlaendren”. Op 5 mei vroeg de Keizer dat Brugge en het Vrije de oorlogsschepen tegen 12 mei zouden klaarhebben. Toen zag men dat de bedoelde vaartuigen, die te Sluis lagen, niet in staat waren om ze „corts uute te moghen zendene, ghelyc de Marie die zeere ghedesempareert es”. Het Vrije besloot de Hazewind uit Duinkerke, en een schip uit Oostende te nemen²⁷⁷.

Omstreeks die tijd traden de Schotten, die in een oorlog met Hendrik VIII van Engeland verwickeld waren, vijandig op tegen de schepen van de Nederlanden, omdat Keizer Karel met de Engelse koning bevriend was. De goever- neur van Vlaenderen schreef op 16 mei „dat men publiceren zoude doorloghe ieghens de Scotten”. Het Vrije leende „vande artillerye vanden lande drye of vier sticken tot behouwe vanden scepen van orloghe”. Kapitein Van- dervichte kreeg 5 pd. gr. per maand, en kapi- tein Provyn 4 pd. gr.²⁷⁸. De oorlog tegen Frank- rijk eindigde in september. De Keizer schreef op 29 januari 1545 naar het Vrije „datmen de scepen van oorloghe vercoopen zoude”²⁷⁹.

Het konvooiëren bleef een moeilijke zaak, zolang de kustprovincies niet tot volledige sa- menwerking kwamen. Dit begrepen de Hollan- ders in 1546. In juni ontving het Vrije een „concept vander visscherye overghegheven by

die van Hollandt". De schepenen bespraken dit voorstel met de vissers van Heist en Raverside, en legden het vervolgens vóór aan de Vier Leden. Dezen raadpleegden de kuststeden²⁸⁰.

In feite wensten de Hollanders een vernieuwd reglement voor de zeevissers, bestaande uit 14 artikels, in te voeren. De Vlaamse kuststeden steunden dit voorstel, en vroegen dat het in alle havenplaatsen zou gepubliceerd worden. Bij dit verzoek voegden de bedoelde steden, in het begin van 1547, een memorandum, waar ze in ronde cijfers een algemeen overzicht van de kosten en baten van de visnijverheid van Vlaanderen, Zeeland en Holland gaven.

Aantal visschuiten : 500; waarde van een boot met zijn takelwerk : gemiddeld 750 g. De gemiddelde bemanning van een boot : 18; totaal 9.000 zeelieden. De bevoorradings per schip voor een seizoen: 70 tonnen bier; 40 zakken graan; 400 poten boter; 500 pond kaas; allerlei specerijen; turf als brandstof. Gerief voor de visvangst : een kompas, lantaarnen; zout om haring te pekelen; tonnen om 40 last haring in te pakken. Allerlei netten met hun toebehoorten die heetten „vloten, repen, seysinghen, sparrepen", 400 g. per boot. Het teren van de netten en repen kostte 40 g. per schuit.

De 500 visschuiten brachten per seizoen gemiddeld 30 last haring aan wal; 15.000 last x 42 g. = 630.000 g. In Vlaanderen hief de Keizer 2 1/2 sch. gr. per last. Hij trok ook inkomsten uit allerlei tol- en accijsrechten. Behalve de 9.000 vissers en hun gezinnen leefden nog honderden ambachtlieden van de visindustrie. We noemen de voornaamste : timmerlieden, smeden, kuipers, touwslagers, binnenschippers, wagenvoerders en allerlei visbewerkers. Het materiaal voor de bouw en de uitrusting van visboten kwam uit de volgende streken : ijzer en steenkool uit Henegouwen en Namen; zout uit Zeeland; zeildoek uit Brabant; hennep uit Hol-

land en Artezie; timmerhout uit Vlaanderen²⁸¹.

Holland en Zeeland weigerden een lastgeld op de kaakharing te betalen, om daarmee een oorlogsvloot op te bouwen. Maar het optreden van de Schotse piraten verplichtte de drie kustprovincies bij de Regentes aan te kloppen. Deze zond op 25 mei 1547 een brief naar het Brugse Vrije, waarin ze haar plan over de konvooiëring van de komende haringteelt uiteenzette. Onder tusschen verbood de Keizer de vissers vóór 1 september uit te varen²⁸². De schepenen van het Vrije bespraken op 17 juni de brief van 25 mei waarin de Regentes voorstelde „uut te reedene ter orloghe de 10e buyse varende ten harynghe"²⁸³. R. Degryse publiceert een zin van de oorspronkelijke tekst : „dy armer et esquiser a la guerre quelque nombre de courbes ou buses, au moingz de dix ungne, quy ne feroit aulcune pescherie, ains auroit part et portion aux harenx comme les aultres"²⁸⁴.

De zeesteden konden met dit plan niet instemmen. Men zou bij het Hof 'saulfconduicten generael' voor de visserij vragen. Het Hof antwoordde „dat de Scotten ofte pyraten, wesende ter zee, daerup nyet hachten en zouden"²⁸⁵. De zeesteden legden de volgende argumenten tegen het bewapenen van de 10de haringbuis voor : het aantal „scepen varende ter grooter visscherie" bedraagt ongeveer 190; de helft ervan bestaat uit, „cleene scepen ofte buuskens van zesse, zeven, acht oft neghen last, die ter voor-noemde... defensie gheenssins bequaem en zyn, als licht ghetemmert, slecht gheboyt"²⁸⁶ ende cranck van temmeringe ende gheene artillerie... vermoghend"; de rest vormt de „menichte ende sorte van der buussers van den lande van Vlaendren... al ghemaect up twee, drie zo 24 last tonnen, rondt van boughe ende buucke, cort van bemen up t voordeel van stuwen ende inleggen van menichte van tonnen, ende nyet up eenich zeylaghe"²⁸⁷.

16. De bescherming van de 'cleene visscherie'

Op de vergadering van 9 juli 1547 stelden de kuststeden voor : de Vlaamse haringvissers beschermen „met 5 oft 6 convoyscepen vander grootte van vier of vyf hondert vaten; een dubbel sheeren ghelt voor dese harynghtheelt zonder meer” te heffen. De Hollandse afgevaardigden stemden daarmee in. Daarop ontvouwde de Heer van Eke zijn plan : de kustprovincies zullen oorlogsschepen van \pm 250 vaten uitrusten, en samen 100.000 gulden opbrengen om die vaartuigen drie maand te onderhouden. Hij verdeelde de taken als volgt : Vlaanderen 32.000 gulden voor 1.000 vaten en 600 manschappen; Holland 49.000 gulden voor 1.500 vaten en 900 man; Zeeland 19.000 gulden voor 750 vaten en 500 man. Het geld zou komen van 5 sch. gr. „up elc last caecharinc”²⁸⁸.

Deze heffing vormde een struikelsteen. Op 23 juli stipten de Vlaamse vissers aan dat ze 5 sch. gr. zouden bijdragen, „boven de 2 s. 6 d. gr. die zy betaelen van sheeren ghelt, daerof die van Hollant ende Zeelant niet en gheven, ende noch van elc last veerscharynck 3 s. 4 d. gr.”. Men besloot aan de Regentes 10.000 gulden toe te staan om vijf schepen uit te reden. Margareta van Hongarije ging daarop niet in. De discussie sleepte de gehele maand augustus aan²⁸⁹.

Op 9 september stelden Duinkerke, Nieuwpoort en Oostende voor vier konvooschepen uit te rusten, en „te stellene up elck last caecharynck de somme van 8 s. gr. ende up elck last versschen harynck 5 s. grooten”. De afgevaardigden vroegen dat Heist en Raverside de gevraagde belasting zouden betalen, en een aantal mannen leveren, omdat ook hun vissers zouden beschermd worden. De genoemde twee kustplaatsen stemden toe²⁹⁰. R. Degryse meldt dat de Regentes tenslotte een vloot deed uit-

reden door middel van een bijzondere belasting op de wijn en een algemeen lastgeld op de verse en de geaakte haring. Maximiliaan van Burgondie, Heer van Beveren, Heer van Vere, admiraal van Vlaanderen, kon aldus in september een aantal konvooschepen in de vaart brengen²⁹¹.

In juni 1548 lag een groot Frans leger tussen 'Buena ende Cales'. De zeesteden vroegen de Vier Leden dat ze de bescherming van de komende haringvangst zouden organiseren. De steden hadden reeds per brief de Heistenaren om hun bijdrage voor het onderhoud van de konvooschepen verzocht. De Heistse vissers antwoordden, „naer dat zy met huerlieder werden ghesproken hadden”, dat ze in het vorige haringseizoen hadden helpen betalen, maar „so en hadden de zelve niet bescermt noch gheconduiseert gheweest vande scepen, nemaer by die van Zeelant”. De Heistenaren wilden niet betalen, „nemaer zouden vaeren met die van Zeelant, ofte up huerlieder adventure”. Het antwoord van Sluis luidde in dezelfde zin²⁹².

De grote zeesteden stelden op 15 juli voor om opnieuw 8 sch. gr. per last haring te heffen. Damme, Sluis en Biervliet verzetten zich daartegen, omdat hun vissers in het vorige seizoen geen bescherming genoten hadden. Op 22 juli besloot het Vrije het protest van de Heistse vissers te steunen. De schepenen vonden dat dezen het meest zouden moeten betalen „midts dat zylieden upde neghene scepen ofte buusen, uutghevaeren desen teelt, hebben up elck 14 mannen, ende drie ofte vier kuets”²⁹³. Toch kon het Landsbestuur, met de hulp van de Vlaamse en Zeeuwse visserijhavens, in 1548 elf oorlogsschepen uitrusten. In 1549 beschermden acht konvooschepen, onder de leiding van Geraart van Meckeren, de haringvissers. Duinkerke, Nieuwpoort en Oos-

tende namen de kleine visserij van het Brugse Vrije onder hun hoede. In ruil daarvoor inden de drie grote zeesteden een heffing op de haringvangst van de drie kleine zeesteden, nl. Damme, Sluis en Biervliet²⁹⁴.

Op 6 december 1549 stonden de Staten van Vlaanderen aan Karel V toe, dat hij een invoertaks op de wijn zou leggen, en met dit geld oorlogsschepen laten uitrusten²⁹⁵. Het plakkaat van de Keizer eiste ook dat alle „scepen, buusen ende boodts ter zee” bewapend werden. De schepenen van het Vrije oordeelden op 20 februari dat het „mandement up toeredynghen vanden scepen ter zee varende” de kleine visvaarders erg zou benadeligen. Daarom drongen het Vrije en Brugge bij het Hof aan, opdat de ordonnantie niet zou vallen op „de visch boten die te cleene zyn omme eeneghe munitie van oorloghe te voerene, ende oock zeere belletten zoude de visscherie, midts dat de scepen rum ende ydele zyn moeten, ende zyn oock boven opene, daer hem gheen poer en zoude connen bewaeren, ende maer een myle ofte twee in zee en voeren”²⁹⁶.

Ondertussen werden toch een paar konvoischepen uitgerust, want Brugge en het Vrije gingen op 9 maart 1550 na hoeveel stukken artillerie ze zouden leveren voor „de scepen van oorloghe toeghereet by der K.M. ter defentie vanden lande”²⁹⁷. Die vaartuigen zouden echter niet bij machte zijn om op te treden tegen de toenemende „pillaigen vande Scotten ende zeerovers”. De drie grote zeesteden vroegen in het begin van juli meer konvoischepen. Ton stelde de admiraal voor dat de drie kustprovincies 5 sch. gr. per last haring zouden heffen om daarmee oorlogsbodems uit te reden, die „commen zouden onder de admiraliteit, die van allen ouden tyden zelve scepen van oorloghe uutghereet hebben, ter conservatie vande visschers uutreysende ter harynck teelt”. Oos-

tende vroeg het Vrije bij de Heistenaren tussen te komen om hun medewerking te bekomen²⁹⁸.

Toen in 1551 met Schotland vrede gesloten werd, waren er nog zes oorlogsschepen in de vaart²⁹⁹. Daarop begon de oorlog tussen Keizer Karel en Hendrik II van Frankrijk. Het Proostse en Blankenberge verlangden op 24 oktober van het Vrije „2 scepen van oorloghe upde costen van Vlaendren, ter bewaernesse vande cleene visscherie vande voornoemde stede, Wendune ende Heyst, die hemlieden daarmede gheneeren”. Blankenberge vroeg het Vrije enkele stukken artillerie³⁰⁰. In hun brief van 21 november wezen de drie grote zeesteden erop, dat de Keizer op 31 augustus een belasting van 1 gulden per last haring ingevoerd had, om daarmee oorlogsschepen uit te rusten, maar dat hun vissers inmiddels reeds uitgevaren waren³⁰¹.

In 1552 vaardigde Karel V het bevel uit dat de haringvissers niet zonder de begeleiding van oorlogsschepen mochten vertrekken. Daarom deelden de zeesteden op 30 augustus aan het Vrije mede, dat ze de uitreding van zes schepen nodig achtten. Ze stelden 5 sch. gr. per last verse haring, en 8 sch. gr. per last kaakharing. Heist en Raverside wilden betalen, „behoudens dat zy mochten hebben vande zesse oorlogsschepen een, dat ter Sluis met hemlieden zoude uitvaeren, ende als zy naer huus camen dat eeneghe scepen hemlieden sdaechs zouden willen convoieren”.

Dit laatste voorstel werd besproken door de schepenen van het Vrije met die van Brugge. Hun antwoord luidde dat het „niet mueghelick en was een scip van oorloghe ter Sluis te zendene, omme de buusen aldaer te convoieren, ghemerct dat de Franscoysen tzelve zouden mueghen nemen, twelcke niet ghebueren en zal, als de scepen al by elcander zyn, nemaer zo wanneer de zeesteden ghereet zyn omme zeil-

len, zullen die vander Sluus adverteren"³⁰².

Op 19 maart 1553 stonden de drie grote zee-
steden 5.000 gulden toe om gedurende de ko-
mende vastentijd drie kustwachters ter be-
scherming van hun visserij uit te rusten³⁰³.
Maar Sluis, Blankenberge, Brugge en het Vrije
wensten ook het bedrijf van de kleinere kust-
plaatsen beveiligd te zien, en zonden op 4 mei
gezanten naar de Regentes om „te solliciteerne
provisie ende preservatie vander cleene vis-
scherie van Vlaendren". Na dit bezoek tracht-
ten Brugge en het Vrije van de grote zeesteden
zekerheid te krijgen „annegaende de preser-
vatie vander voorseide cleene visscherie"³⁰⁴.

Pensionaris Snouckaert van Brugge verkreeg
op 10 mei te Brussel dat de Regentes een brief
richtte tot de drie zeesteden, „ten fyne theb-
bene eene jachte ter zee, uutvarende ter Sluus
ter beschermenesse vande cleene visscherie al-
daer, metgaders van Blanckeberghe, Heyst en-
de Wendune". De genoemde bracht persoonlijk
de brief naar Nieuwpoort³⁰⁵. Terwijl hij op
antwoord wachtte, gaf de Regentes aan de Heer
van Eke opdracht, om aan de zeesteden van
Vlaanderen en van Zeeland een plan voor te
leggen, „nopende tconvoy vander groote vis-
scherie".

De Heer van Eke zou 10 sch. gr. per last
haring heffen. Op 23 mei onderhandelde het
Vrije met de genoemde, en met de drie grote
zeesteden, over „de preservatie vander cleene
visscherie van Sluus, Blanckeberghe ende
Heyst"³⁰⁶. Op 30 mei verordende de Keizer
opnieuw dat de vissers niet mochten uitvaren,
voordat de geplande konvoischepen gereed
waren³⁰⁷. De zaak van de konvoiering vlotte
absoluut niet. Brugge sprak op 2 juni met
Graaf de Reulx, gouverneur van Vlaanderen,
„ter cause van zeker difficulteyt, die zekere
zeesteden macten up t fait vande cleene vis-
scherie van die vander Sluus, Blanckeberghe,

Heyst ende Wendune"³⁰⁸.

Het Vrije raadpleegde Raverside, Wenduine
en Heist. De schepenen besloten op 10 juni de
Keizer te vragen dat hij in de Vlaamse havens
enkele schepen zou uitrusten, „stellende upde
zelve scepen Vlaemsche capiteinen, scippers
ende bootghezellen". Het Vrije verklaarde zich
akkoord met het geplande lastgeld, maar Hol-
land verzette zich ertegen³⁰⁹. Toen kon Brugge
niet meer wachten. Het stadsbestuur zond in
het begin van juli Jan Breydel „in Zeelandt,
omme te coopene een scip van oorloghe die-
nende omme tuutreden ende beschermen van
cleene visscherien"³¹⁰.

De Heistse vissers kwamen op 21 juli bij het
Vrije voorstellen, dat ieder „vaeren mach up
zyn plucht zonder eenich lastghelt te willen
gheven". Op de vergadering van 12 augustus
trachtten de grote zeesteden nog steeds het last-
geld erdoor te krijgen, maar Raverside en
Heist weigerden en verklaarden, dat ze „de
cost ghedaen hadden omme, volghende de con-
sente vande K.M. te mueghen vaeren up huer-
lieder plucht ende aventuere, huerlieder scepen
voorzien hebbende van artillerie"³¹¹.

In 1554 leverde de Keizer een bijdrage voor
de uitrusting van konvoischepen. Het Vrije
vergaderde op 6 september om „de smaldeelyn-
ghe te doene, tusschen de zeesteden int ooste
ende de drie zeesteden int weste, van vyf duu-
sent karolus guldenen byde K.M. de zeesteden
toegheleit, ter preservatie vande cleene ende
grootte visscherie". De westelijke steden kregen
3.400 gulden, de oostelijke 1.600 gulden. Om-
dat deze som niet volstond, vroeg het Vrije in
september de toelating om 8 sch. gr. per last
kaakharing, en 5 sch. gr. „up elck last verssche
ende corfharynck" te innen. Daarmee zouden
de bijkomende onkosten bestreden worden³¹².
Toch spraken het Vrije en Brugge op 7 oktober
met de Heer van Eke over de zaak „vander

grote visscherie vanden oostzeesteden van Vlaenderen"³¹³.

Karel V schonk in 1555 5.000 gulden voor de beveiliging van de visserij. Op 7 juli verklaarden Brugge en het Vrije zich akkoord met de verdeling, waarbij de oostelijke kustplaatsen 1.500 gulden kregen. Deze som zou volstaan om „zekre scip van oorloghe, die beede de collegien huere zullen”, uit te reden³¹⁴. Hoewel de haringvloot van de Nederlanden door 18 oorlogsbodems gekonvooiëerd werd, poogden toch 28 kapersschepen uit Dieppe de bedoelde vissersboten vóór Great Yarmouth aan te vallen. Een storm hielp de vijandelijke aanval afslaan³¹⁵. Na het haringseizoen bespraken het Vrije en Brugge de betaling van „den capitainen vanden scepen van oorloghe, uut ghereet ter Sluus ten convoeye ende preservatie vanden harync buusen”³¹⁶.

Karel V en Hendrik II sloten een bestand op 5 februari 1556. Daarna heerste ongeveer een jaar vrede over de Noordzee. De oorlog herbegon in 1557. Filips II bestemde 5.000 gulden voor de uitrustingen van koonvooischepen. De westelijke zeesteden waren echter niet meer bereid om aan de oostelijke 1.500 gulden te geven. Deze laatsten stelden voor „de repartitie te laten gheschiedene vat vats ghelyck”³¹⁷.

De Fransen veroverden in 1558 Kales en Duinkerke. Daarbij vielen de twee Duinkerkse oorlogsschepen in hun handen. Kort daarna werd Duinkerke door de Spanjaarden heroverd. Vervolgens konvooiëerden de Nieuwpoortenaren niet alleen hun eigen, maar ook de Duinkerkse vissers³¹⁸. In 1558 moesten de drie kustprovincies samen een lastgeld opbrengen om 20 oorlogsschepen uit te rusten. De Vlamingen bleven tot in 1560 hun vissers begeleiden³¹⁹.

17. De Vlaamse vissersboten in de 15de en 16de eeuw

Het Keurboek van Nieuwpoort uit de eerste helft van de 15de eeuw noemt naast elkaar de volgende soorten boten, die dienden voor de haringvangst: „van eenen corfscepe... van elken andren harin(c) scepen benoorden varende binnen den harinc tyd... van elken slabbote binder harinc tijd... van allen andren scepen varende ter cleenre neringhe”; verder nog 'slabbers', die „een last harynghes hebben of der onder... coorvers... dogghers”³²⁰. Voor zover we kunnen nagaan, is het aangehaalde keurboek het oudste document, dat zinspeelt op het onderscheid tussen de kleine nering, d.i. kustvisserij met kleinere boten, en de grote nering of de verre vaart met grotere schepen³²¹.

Verder wijst R. Degryse erop dat hij de term korver na 1405, behalve in het geciteerde keurboek, alleen nog in 1437 te Biervliet ontmoet³²². Daarom vindt hij het spijtig dat men uit de geleidbrieven, die de Engelse koning in 1443 aan 82 Vlaamse haringschuiten uitreikte, niet kan te weten komen tot welk type die vaartuigen behoorden. In de 1ste helft van de 15de eeuw, nl. vanaf \pm 1430, wordt de term korver bijna helemaal door de naam 'buze' verdrongen³²³. R. Degryse vraagt zich af „of dat vaartuig toen reeds al de typische kenmerken van de latere haringbuis vertoonde. Veeleer heeft het er de schijn van dat met de eerste haringbuizen niets anders dan korfschepen bedoeld werden”³²⁴.

Hier kunnen we even naar de periode vóór 1400 teruggrijpen. Jammer genoeg beschikken we over veel te weinig attestaties uit de 13de en 14de eeuw om op een afdoende manier te kunnen bepalen hoe de Vlaamse vissers hun haringschuiten in de bedoelde periode noem-

den. Heel waarschijnlijk gebruikten ze allerlei namen, o.a. buze, maar kreeg in de 2de helft van de 14de eeuw, omwille van het gebruikte materiaal, de naam korver tijdelijk de overhand. Maar in het begin van de 15de eeuw begonnen de Vlamingen zelf het haringkaken op zee te beoefenen, en bouwden ze hun korvers tot een boottype met meer laadruimte uit. Het inpakken werd de voornaamste bezigheid aan boord en, onder Zeeuws-Hollandse invloed, trad de term buze op de voorgrond.

R. Degryse citeert vier franstalige teksten uit de 2de helft van de 15de eeuw waarin een Vlaamse vissersboot „une corvette” of „une corve” geheten wordt. Hij vermeldt hoeveel haringschuiten in de winter 1463-64 te Sluis op de oever lagen te wachten : „gisent illecq sur la waze environ 36 ou 40 buusses, qui sont vasseaulx pour peschier harrens et poissons et ne servent a aultre chose”. Nog enkele interessante teksten : „die van Ostende die welcke met 44 buesen up haerlieden zelfs plucht ter harinckteelt voeren” (1479); „onze 7 slabbers die ten haringhe ghevaren zoude hebben” (Blankenberge 1479); „so waren ter zee ghevanghen vele haryncbusen huyt Vlaenderen vanden Fransoysen” (1481). Schrijver besluit dan terecht : „Met hun korvers of buizen konden de Vlaamse vissers nu langer op zee blijven, wat overigens nodig was voor het haringkaken op zee”³²⁵.

Het haring- en kabeljauwbedrijf van Vlaanderen, Zeeland en Holland werd, in de tijd van Keizer Karel, tot één grote industrie versmolten. De term „grote visscherie” verschijnt in 1525. Dit bedrijf begon omstreeks Pinksteren, en besloeg de gehele Noordzee. Men onderscheidde nog steeds drie perioden : 1. de voorreis, ook 'corfvaart' of 'doggevaart' geheten; dit laatste bedoelt het vangen van kabeljauw, die in tonnen tot moluwe gezouten werd; 2. de

teelt; 3. de 'achtervanc'³²⁶.

In 1535 vestigden de zeesteden van de Nederlanden de aandacht van Karel V op het feit dat „de harynghteelt es een vanden principaelsten occupatien... dat in tselve doende, in de zee vele ongheregheltheden ghebueren by den visschers, beschaydende d'een den anderen in huere netten, vleten ende repen, de selve kervende, afsnijdende, inhalende ende onthaudende”. Ze verzochten de Keizer in te grijpen. Deze raadpleegde de Heer van Beveren, „d'admirael van der zee”, en de Regentes van de Nederlanden, en publiceerde op 26 juli een reglement in zes punten :

1. „Dat so wanneer een visschere binnen der maght sy van onzen landen van Vlaendren, Hollandt en Zeelandt, zyn vlete ofte nette sal willen ofte moeten in halen, tsy van wel ghevanghen thebben, van quaedt weder ofte andersins, dat hy omme d'ander visschers te waerschuwene ende te behoeden voor schaede, ghehouden sal wesen te bakene ende uut te stekene drye schaede vieren ofte schene vieren³²⁷, te wetene teerste, zo wanneer hy inne ghehaelt sal hebben zyn halfve vlete; tweetste, so wanneer hy de vlete op twaelf ofte derthien netten inne ghehaeldt sal hebben; ende tderde, so wanneer hy al inne ghehaeldt zal hebben, ende al eer hy sal willen zynen anckere laeten vallen. Ende als yemandt daer inne negligent ofte contrarie van dien ghedaen sal hebben, die sal ghehouden wesen te reparerene de gheheele schaede die daer af commen sal, ende boven dien arbitraerlicken ghecorrigeert wesen ten exemple van anderen.

2. Dat niemandt van nu voordan en dryve om haryngh te vanghene ende neerynghe te doene, sy en hebben in huerlieder teelt een ofte twee lanteernen, ten fine dat sy elcanderen schuwen ende myden moghen, omme kervynghe te eviteerne op de peyne ende correctie als boven.

3. Dat so wanneer dat ghebueren sal, dat eenigh visschere eenen anderen zyne vlete sal moeten kerven, werdt de selve kervere ghehouden die vlete te helene met goeden vasten ofte nieuwen tauwen, ofte by ghebreke van dien sal de zelve ghekerfde vlete moeten helpen zoucken, op peyne ende correctie als boven.

4. Zo wat visschere eenighe afghecorven vleten ofte netten in de zee vinden ende in halen sal, wert ghehouden ten teekene van dien een haryngh mande te hanghene boven op zyn middel-, vooren- ofte achter-mast, ende de zelve so langhe te laten hanghen, tot dat hy de restitutie van dien ghedaen sal hebben an den proprietaris van diere. Ende op indien de restitutie in de zee niet en gheschiede, sal de zelve visschere de voorseyde mande so langhe laeten hanghen, tot ander stont dat hy weder ghekeert sal wesen in de havene daer hy af ghevaren ende uut ghereedt es, ende tot hy ghegaen sal zyn in de greffie ofte anderen pensionaris van dier plaets ofte stede, ende aldaer verclaerst sal hebben, hoe vele reepen ende netten hy ghevonden heeft, metsgaders de teekenen van den rep, vleten ende netten, ten fine dat daer af de restitutie gheschien magh. Ende sal de pensionaris daenof registre houden, ende dit op peyne van criminelicken als een pieraete ghecorrigeert te wordene.

5. Sal de voorseyde visschere die zulcke verloren ende ghecorfven vlete ghevonden sal hebben, drooghen de reepen ende netten, ende die bewaeren tot dat den proprietaris van dien vervolghen sal, daer van hy betaelt sal worden ter discretie van lieden hem dies verstaende.

6. Ende in ghevalle dat de voorseyde vlete, reepen ofte netten, binnen eenen iaer niet vervolght en waeren van den proprietaris, sal zulck goet vercocht werden ende deen helft ghelevert in handen van onsen ontfanghere, in de quartierien daert gheschien sal, die daer af ghehou-

den wort ontfangh te makene, rekenynge, bewys en de reliqua te doene te onze behouf, met den anderen pennynghen van zynen ontfanghe; ende dander helft sal wesen tot proffyte van den ghuenen die de voorseyde vlete ghevonden sal hebben³²⁸.

De ordonnantie van 26 juli 1535 kan kort samengevat worden : 1. een visser die zijn netten wil inhalen, moet de andere waarschuwen door drie seinvuren te ontsteken; 2. wie zijn haringnetten uitzet om te beginnen vissen, die zal de anderen door middel van seinlantaarnen verwittigen; 3. een visser die de netten van een ander doorsnijdt, zal die herstellen of opzoeken; 4. wie een stuk afgesneden net vindt in zee, moet dit te kennen geven door een haringmand in de mast te hijsen; indien de eigenaar niet opdaagt, dan moet men de vondst aanmelden bij de overheden van de thuishaven; 5. de vinder moet de gevondene netten bewaren totdat de eigenaar die afhaalt; deze laatste zal een vergoeding betalen; 6. indien de eigenaar niet binnen een jaar verschijnt, dan wordt het gevondene verkocht; de ene helft van de opbrengst gaat naar de vinder, de andere helft naar de ontvanger van de graaf van Vlaanderen — dit betekent dat het lagaanrecht slechts in beperkte mate toegepast werd.

Hoewel het plakkaat van 1539 de straffen tegen het „seynen” nogmaals verkondigd had, ging men op de Vlaamse stranden verder met „van ghelycken te doen”. Er waren immers veel kustbewoners die met de bedoelde vismethode trachtten hun kost te verdienen. De Vier Leden besloten op 7 februari 1545 aan het Landsbestuur te vragen „omme de cheinetten, danof men useert upden zeeccant, gheabolliert thebbene, nemaer dat men altooren hem informeren moet hoe dat slepen ende useren vanden zelve cheinetten verpacht es, in wat plaetsen, te wiens proffyte, ende hoevele, ende

voor wat tyde, omme daerinne de requeste te formerene"³²⁹.

Een paar maanden later bracht een bode van de Raad van Vlaanderen een plakkaat, dat inhield „niet te moghen visschene met eeneghe seynetten noch pyncknetten³³⁰ in zee". De verordening verbood echter niet het vissen op de zeeoever, maar gebood netten met wijdere mazen te gebruiken: „dat niemandt, wie hy sy, hem en vervoordere te visschene te schepe, te perde nochte te voete, met eeneghe netten ofte zee-wandt, cheynetten, pyncknetten ofte andere, hoedanich dat men die magh ofte zoude moghen heeten ofte nemen, nauwere van maessen dan vyf vulle ghemeene zee-lieden duymen, ende dat deghene die netten van minder maessen binnen hueren husen ofte schepen hebben, die selve brynghen ende overleveren den officier van der plaetsen van huerlieder residentie, binnen acht daeghen naer de publicatie van desen, om aldaer ghebroken te werden"³³¹.

Een paar teksten uit de eerste helft van de 16de eeuw stellen de termen *korver* en *buze* nog steeds gelijk: „chacune corve ou buyche de harencq fort grande ou petite" (1531); „quelque nombre de courbes ou busses" (1547). De rekening van het Nieuwpoorts oorlogsschip 'den Michiel' uit 1547 vermeldt enkele kleine vaartuigen, die 'scuutte' genoemd werden, en die „versschen harinck" vingen. In de vorige paragraaf brachten we reeds de tekst, die bewijst dat de term *buze* sloeg zowel op kleine visboten van 6 tot 9 last, als op de grootste met 22 tot 24 last. Ondertussen begon men reeds grotere boten te bouwen: „grote scepen van 30 en 36 lasten harinckx te moghen brenghen ghesouten in tonnen... en dese groote scepen worden ghe-naemt buyse, kerveelbuy-sen³³², daer syn oock minder buysen van 20 ende 24 ende 25 of 27 lasten"³³³.

R. Degryse citeert nog de indeling van de visboten, die A. Coenzoon in zijn „Vischboek" gepubliceerd heeft (1577-78). Er waren „grote scepen, ghe-naemt buysen, kerveel buy-sen", die 30 tot 36 last in tonnen ge-kaakte haring konden aanbrenghen, en „mindere buy-sen" van 20 tot 27 last. Gewone „booten" droegen 12 tot 16 last. De bovengenoemde soorten visschuiten voeren tot in het noorden van de Noordzee. „Pincken", „clinkerbooten"³³⁴ en „slabbescepen" konden 6 tot 8 last haring aanbrenghen³³⁵.

18. Het reglement voor de vissers van de Nederlanden (1564)

Nadat Karel V door zijn ordonnantie van 1535 reeds enige orde gebracht had in de haringvisserij van de Nederlanden (zie par. 17), poogde Holland in 1546 het bestaande reglement te doen verbeteren en aanvullen (zie par. 15). De onderhandelingen tussen de kustprovincies duurden zo lang dat de vernieuwde, uitgebreide ordonnantie over de zeevisserij eerst op 4 augustus 1564 het daglicht zag. Hier volgen de 24 artikels:

1. „In den eersten dat alle de gene die hem in zee zullen willen toter visscherye ofte harinckvaert begeven, zullen schuldigh zyn haer roeren te houden klaer in zulcker schyne, dat de voorsyde roeren de netten inder zee dryvende niet en vangen ende schaede ofte belet doen, up de pene van twaelf carolus guldenen, ende de schaede, die sy daer duere gedaen zullen mogen hebben, den beschaedighden te beteren.
2. Item, als de schepen zullen gekomen zyn in de zee up haer neeringe, dat alsdan, alst redelick weir is om neeringe te doen, de stierlieden gehouden zullen wesen haer achterfocken ofte busaene³³⁶ te hyssen, om een teeken den anderen stierlieden mede te doene om neerin-

ge te mogen plegen, up pene als vooren.

3. Item, als de zonne te gode gaet³³⁷ en bequaeme getyde aenstaet, zullen die stierlieden gehouden wesen haere anckers te lichten, sy doen neeringe ofte geene, om den anderen geen schaede te doene of ut die neeringe te houden; maer die geen neeringe en mag of doen wil, die zal gehouden wesen onder tzeyl te blyven, op de boete van thien ponden vlaems.

4. Item, of iemant dochte zeweir te wesen, die zal gehouden wesen een vier achter op te steken, aleer hy synen ancker gaet winden; ende als syne ancker op es ende schieten wil³³⁸, zal hy nog een ander vier - maeckende tsaeme twee vieren - deen vooren dandere achtere opsteken; ende zal gehouden wesen geen twee vieren op te setten voor dat syn ancker vanden grondt is, op pene als vooren.

5. Item, en zal niemant hem vervoorderen den anderen met geweld, tzy van geschut oft andere fortse of dregement of anders, tzy by wat maniere het zy, uitten open te schieten oft veriaegen, op pene bovendien corporelick gestraft te worden na discretie van schepenen.

6. Item, dat niemant van gelycken hem vervoorderen en zal met booten ofte kleyne schuytkens aen een anders want te komen of iemants want onklaer te maecken ende op den reep³³⁹ te werpen, of eenig ander belet te doene, op arbitrale correctie.

7. Item, by tyde van onweir zal de stierman gehouden wesen een staekelvier³⁴⁰ op te steken, als hy noch een quartier wants in zee heift³⁴¹.

8. Item, noch zal de stierman gehouden wesen een staekelvier op te steken, als hy leyt inder meeslage³⁴².

9. Item, als die stierman syn want inne heift en past te anckeren, soo sal hy schuldig wesen noch een staekelvuur op te steken, een glas van een ure of ten minste een half ure, naer dat hy

synen want binnen schepe heift, of aleer hy tselve anckeren zal, al te saemen op pene van vyf en twintig carolus guldenen.

10. Item, waert by alsoo de stierlieden eenige vieren in haer stroomen sagen liggen, die zullen schuldig zyn de selve te wycken uit den stroom³⁴³, eer sy zullen moeten anckeren, op pene van vyf en twintig carolus guldenen.

11. Item, oft gebeurde dat alle tgene voorseyt is niet tegenstaende, iemant by noode iemants vleten of netten moeste kerven, soo zal de selve kerver gehouden zyn die selve vleten te heelen met goede vaste tauwen, soo verre het eenig-sints doenlick is; ende soo verre niet, zal de voorseyde kerver oock onverzocht zynde, gehouden zyn de voorseyde gekerfde vleten te helpen soecken den toekomenden dag lange, op pene van de schade, die daer duere geleden zal zyn, te recompenseren ende te beteren, ende bovendien te verbeuren de boete van tzeftig carolus guldenen.

12. Item, ende soo verre iemant gekorven ware binnen der nachte ende hem ryen³⁴⁴ moeste, soo zal hy moeten setten dry vieren boven den anderen, ende de selve houden berne tot den dage, op pene van vyftig carolus guldenen.

13. Item, niemant en zal des anderen want dryvende byder zee moeten inhaelen, dan alleenelick den eenen buurman den anderen, te weten buurlieden van eene stede, dorpe oft vleck, of ten minsten van eenen lande, behoudelick dat met tselve ingehaelde want niet gevischt zal worden, op pene van elck net vyftig carolus guldenen.

14. Item, of iemant eenige vrimpde want sage dryven by der zee, die zal een dregge³⁴⁵ mogen slaen in tselve want, ende alsoo aengaen tot der zonnen onderganck toe, mits stellende soo vele bakens op tship, als daer groote breels³⁴⁶ staen op twant welck hy gedregget zal hebben; ende indien niemant tselve want binnen dien

dage en eigent, soo zal de stierman tselve ter zonnen onderganck laten dryven, sonder tselve inne te mogen haelen, op pene van corporelick of criminelick gestraft te wordene, ter discretie vanden iuge oft rechter.

15. Item, zal een iegelick stierman gehouden wesen op alle soo vele breels, als hem dynct daer syn want mede bewaert zal zyn, te stellen synen naeme op de selve breels, ende die naeme vander vleckte daer hy uitgereet wort, mitsgaders syn eigen marck, ten einde dat die een buere des anders want of vlete kennen mag, op pene van twaelf carolus guldenen; zal daerenboven de voorseyde stierman ghehouden zyn op dachtermast van tship welck hy stieren zal, te stellen ende continuelick houden staende een vaentkin van der groote van een elle int vierkante, in welck vaentkin staen zal de waepen van der plecke daer van hy uitvaeren zal zyn met de coleuren van dien, op pene als voren.

16. Item, ende soo wat stierman syn beurmans want dryvende by der zee ingehaelt zal hebben, zal schuldig wesen soo vele harinck manden ofte baecken te hangen deen boven dandere, als er groote breels op tselve want bevonden zyn, op de middele, voor ofte achtermast, ende die soo lange te laeten hangen tot dat die restitutie vanden ingehaelden vlete ofte netten gedaen zal zyn degene, die de selve vleten of netten verloren zullen hebben; ende zullen de bootsgesellen hebben voor haeren aerbyt en berchloon ses stuyvers voor elck net.

17. Item, indien de restitutie in zee niet gedaen zy, zal elcke visschere die zulcke vleten of netten gevonden zal hebben, gehouden zyn de voorseyde baecken of manden te laeten hangen soo dat voorseyt is, ende tot dat hy wedergekeert zal zyn in de haevene ende plaetse daer hy afgevaeren is ende uutgereet wort.

18. Item, zullen degene die haerlieder beuren

ofte landtslieden want gevischt ende in zee niet gerestitueert en zullen hebben, schuldig zyn gearriveert zynde binnen den derden dag, soo verre sy tselve in handen vanden proprietaris niet gerestitueert en hebben, te gaene tot den pensionaris of secretaris van der stede ofte plaetse, ende aldaer overgeven wiens ende wie vele netten ende reeps sy gevonden zullen hebben, ende die maercken van dien, ten einde dat daer af restitutie gedaen worde den proprietaris van dien, op pene van corporelick of criminelick gestraft te wordene ter discretie vanden iuge oft rechter.

19. Item, zal de voorseyde visschere die syn buermans of landtslieden netten ingehaelt zal hebben, de selve reeps ende netten bewaeren, ende die aen landt brengende doen droogen ten koste van den genen die de selve netten toebehooren, mits daer van ontfangende voor de voorseyde kosten van droogen ende berchloon, soo vele hemlieden by der wet van der plaetse of goede mannen hem dies verstande toegeleyt zal worden.

20. Item, ende om voorts alle occasien van schaedten te beletten ende benemen soo verre het doemelick, soo zullen den officiers, burgmeesteren, schepenen ende andere wethouderen van der plaetse daer af zulcke buyssen oft andere schepen ter zeeneeringe vaeren, gehouden zyn int afsnyden vande teylt ende opsetten van elcke buysse, te ontbieden ut elk schip daer aengekomen dry ofte vier bootsgesellen, oft soo vele alst hem goetduncken zal, ende van hem lieden op hueren eedt vernemen of sy of hueren medegeselle den anderen geen schaele in want, netten oft andersints gedaen en hebben int nemen, wechvaeren of breken van dien, om hemlieden ende den genen die iegens dese ordonantie oft eenich point van dien gedaen zullen hebben, te mogen castien en corrigeren anderen ten exemple; ende zullen de zelve

bootsgesellen daer toe gerequireert ende versocht zynde, schuldig zyn de gerechte waerheit daer van te seggen, sonder iet te verswygen of simulieren, op verbeurte van heurlieder huyre, ende bovendien arbitralick gecorrigeert te worden.

21. Item, soo wanneer iemand bevonden wort wetens en willens syn mede visschere schaede gedaen te hebben, twelck hy hadde mogen voorby gaen en beletten, schuldig zyn zal de selve schaede te beteren, ende den beschaedigden daer van te contenteren, soo verre syn goedingen strecken mogen; ende zal de voorseyde beschaedigde het surplus ofte reste van de schaede by hem geleden, verhaelen mogen aen de reeders vanden schepe daer by hy beschaedicht is; ende zal den stierman van de voorseyde schepen bovendien noch verbeuren de boete van 60 carolus guldenen, ende bovendien gepunieert worden ter discretie van der wet ten exemple van andere.

22. Item, wie den anderen schaede doet onwetens ende onwillens, die zal dat beteren nae discretie vanden iuge vander plaetse daer sy afvaeren, ten waere dat sy met elckanderen in tvriendelick accordeerden; welcke sentencie of arbitrage van burgmeesters en schepenen gegeven nae behoerlicke kennisse van saecken — soo wel beroerende dit iegenwoordige, als oock alle dandere voorgaende puncten — zal sorteren kracht van gewysder dynck, sonder daer af eenige proclamatie oft vertreck te mogen doen, niet meer by appel dan reformatie of andere middelen, gemerckt dat sy hem geneerende moeten ter zee om huerlieders sustentatie, ende hemlieden niet mogelick es procesen te sustineren of vervolgen, by welcke de voorseyde neeringe verachttert, gelaeten ende gepostponeert soude mogen worden tot achterdeel van de gemeene welvaert.

23. Item, soo verre hem eenich bootsgeselle

vervoorderde, sonder wete ofte expres consent vanden stierman, iemants netten te kerven, zal de selve gestraft worden als een piraet ende zeeroover, sonder eenige gratie of dissimulatie; ende zullen alle de voorseyde boeten ende penen gaen ende geapliceert worden, deen derdendeel ten onsen proffyte, dander derdendeel ten profyte vanden aenbrenger, ende tderdendeel tot proffyte vanden officier; ende en zal den voorseyde officier niet mogen composeren van eenige van de voorseyde delicten of contraventien, sonder expres consent ende bywesen van burgmeesteren ende schepenen van der plaetse; ende zullen de compositien sonder heurlieder consent gemaect, nul ende van onweerden zyn.

24. Item, dat een iegelick stierman gehouden zal zyn de voorschreven articlen in drucke oft geschrifte te hebben in syn schip, op dat de selve te bet geobserveert ende onderhouden mogen worden; ende voorts dat elck stierman of meestere vanden schepe hebbende dese iegenwoordige ordinantie zoo voorseyt is, oock gehouden zal wesen, voor tvertrecken van synder residentie, de selve te lesen, voorhouden ende te kennen te geven syne mede gesellen, op dat sy daer van geene ignorantie pretenderen en mogen, ende alsoo hemlieden te bet wachten die te overtreden³⁴⁷.

Bij de bovenstaande ordonnantie horen enkele algemene bedenkingen. Het reglement betrof vooral de grote haringboten met drie masten. Deze gebruikten lange netten die aan kabels hingen, en door middel van breels drijvend gehouden werden³⁴⁸. Die tonnen moesten merktekens dragen. De stuurman was verplicht om zijn manoeuvres door afgesproken signalen te kennen te geven. De artikels die reeds in 1535 (par. 17) bepaalden wat een visser moest doen, wanneer hij iemands anders netten vond of doorsneed, worden hier uitgebreid.

19. De Watergeuzen teisteren de Vlaamse vissers

In 1560 konden de vissers van de drie kustprovincies zonder konvooïering de Noordzee bevaren. Die rust duurde niet lang. Engelse vrijbuiters begonnen in 1561 Vlaamse vissers aan te vallen. Er werden geen tegenmaatregelen genomen, omdat de samenhangigheid tussen de zeesteden van de Nederlanden aan het verzwakken was. Duinkerke, Nieuwpoort en Oostende stuurden dan zelf gezanten naar Engeland. Dit gezantschap boekte aanvankelijk enig succes³⁴⁹. De Heer van Egmont deelde op 18 september 1562 aan het Vrije mede „datter zekre zeerovers waeren up zee, die eeneghe Hollansche buussen ghenomen ende ghepilleert hadden”. Hij verzocht Brugge en het Vrije om voorzorgen te nemen³⁵⁰. Ook in 1563 deden de Engelse zeerovers van zich spreken.

Ondertussen groeide de religieuze en sociale onrust in de Nederlanden, die door de herhaalde oorlogen tegen Frankrijk grotendeels uitgeput waren. De plaatselijke overheden beschikten niet over de nodige macht om de orde te handhaven. In de winter 1563-64 werd alom op het Vlaamse platteland geplunderd en geroofd „met menichte van volcke ende groote ghewelde”. Het Vrije besloot op 21 januari 1564 te „doen desinieren waken upde kercken, ende den lansman voorsien van wapenen, als busen³⁵¹ ende andre gheweire”. Een paar weken later vroegen de hoofdmannen „oftmen gheven zal de ghuene wakende upde torren, keersen, vier ende dachuere ten coste van den lande”. Het Vrije wenste die kosten niet te betalen³⁵².

De hoofdmannen verwachtten dat, na het uitdelen van vuurwapens, sommige bewoners van het platteland zich tot het schieten van wild zouden laten verleiden, en dat de jacht- en duinwachters zouden ingrijpen. Daarom vroe-

gen ze op 17 februari aan het Vrije „dat ghe-defendeert waere de bussen te halen uute huusen die den huushoudende man nu in desen periculeusen tyt wel van doene heeft, omme hem te defenderen ieghens de rovers, straetschenders ende andre maelfacteurs”. Op dezelfde dag bepaalden de schepenen de torenwacht als volgt: „doen waken alle nachte twee mannen up de torren vande prochiekercken... omme te beletten de moorden, roven, straetschendinghe ende diefverien”³⁵³.

De groeiende ontevredenheid leidde tot de Beeldenstorm van augustus 1566. De Hertog van Alva kwam in 1567 de orde herstellen. Vele zogenoemde geuzen vluchtten naar Engeland. De schepenen van het Vrije antwoordden op 26 maart 1568 aan de Heer van Wakken, 'viceadmiraal', dat zijzelf en de Vlaamse kuststeden het uitrusten van oorlogsschepen niet nodig achtten³⁵⁴. In de laatste jaren waren de Vlaamse vissers ieder seizoen op eigen riziko 'ten haringhe' gevaren, omdat de kustprovincies er niet konden toe komen om een gemeenschappelijke konvooivloot uit te rusten³⁵⁵.

Op 19 september behandelden de schepenen van het Vrije en de Heer van Oignies, baljuw van het Vrije en van Brugge, een brief van de kapitein van Nieuwpoort, die verklaarde „dat eeneghe ghevlucht van herwaersovere in Ynghelant gheconciert hadden met zeker menichte van volcke t lant te invaderene tusschen Nieuport ende Oosthende”³⁵⁶. De bedoelde geuzen planden een inval met „capiteinen ende twee duust volcx”. Het Vrije beval alle kustparochies de torenwacht in te richten, nl. dag en nacht met twee mannen, „ten coste vanden lande”, en verzocht de Nieuwpoortse vissers om uit te kijken op zee³⁵⁷. Alva liet in september 1569 nogmaals de kustwacht organiseren³⁵⁸.

De kustprovincies bereikten geen eensgezindheid, zodat de Vlaamse vissers verder op eigen

riziko de haringvangst beoefenden. Maar in 1570 bonden de gevluchte geuzen, van Engelse havens uit, op zee de strijd tegen Spanje aan. De admiraal van de Nederlanden, Graaf de Coussy, riep in juli de kuststeden samen te Vere om maatregelen tegen de komende haringteelt te nemen. Alva beval Oostende, Nieuwpoort en Duinkerke drie oorlogsschepen „tot convoye vander grooter visscherie” uit te rusten. De Nieuwpoortenaren protesteerden omdat ze twee konvooschepen voldoende achtten. Toen brachten Oostende en Duinkerke elk een oorlogsschip in gereedheid. Het Landsbestuur gaf die twee steden de toelating om een belasting op de verse en gekaakte haring te heffen³⁵⁹.

Het Vrije besprak op 14 april 1571 een brief uit Sluis, die meldde „hoe een huerlieder vischer ghevanghen gheweest hadde up zee, ende te ranchoene ghestelt by zekere zerovers wesende guesen van dese Nederlanden, ende dat de visschers daghelix in zee zaghen zerovers, nemende ende vanghende scippers ende coopvaarders”. Het schepenkollege beval de kustwake, en vroeg de schippers van Blankenberge, Oostende en Nieuwpoort om op zee uit te kijken naar vijandelijke vaartuigen, die zouden pogen „eenich exploict te doene”, en te „adverteren de ghuene, ten Vryen wake houdende, by nachte by vieren, ende by daghe by ghescote”³⁶⁰.

Schepenen reisden op 19 april langs de kust om de wacht „up de zeedycken ende torren vanden kercken staende ontrent de zeedycken” te kontroleren³⁶¹. Op 24 april vroeg Duinkerke steun aan het Vrije om oorlogsschepen uit te reden, „ter defentie vanden scippers ter vischerie varende ende de coste van Vlaendre”³⁶². Te Heist, Blankenberge en Lissewege werden Spaanse soldaten gelegerd om de kustwacht bij te staan. Het bedreigde Kadzand

kreeg wapens en artillerie van het Vrije³⁶³. De kustwacht werd niet entoeziast onderhouden. Klachten bereikten Brugge „hoe de ghuene wakende upde zeecosten dronck dryncken upde wake, zo wel by daghe als by nachte”³⁶⁴.

In het begin van juli 1571 werd te Middelburg een konferentie over de bescherming van het vissersbedrijf gehouden. De drie Vlaamse zeesteden verklaarden zich akkoord om elk een konvooschip uit te rusten. Ze kregen de toelating om het nodige lastgeld te heffen. Het Landsbestuur schonk aan de kustplaatsen van het Brugse Vrije, „varende ter cleener visscherie”, een bijdrage om een kustwachter uit te reden. Als gevolg daarvan onderhandelde het Vrije op 8 juli met Heist en Raverside om te weten welke bijdrage de genoemde twee parochies zouden leveren om te helpen „ter preservatie van der haryncteelt”³⁶⁵. Op 15 januari 1572 handelde het Vrije met Brugge over het verzoek van de vissers van Heist en Raverside, die vroegen „zeker scipkin van oorloghe ter defensie vanden schippers varende ter cleene visscherie”³⁶⁶.

Het harde optreden van Alva had de ontevredenheid onder de bevolking zeker niet doen verminderen. De schepenen van het Brugse Vrije namen op 26 januari een aantal maatregelen om de wanorde te bestrijden. Ze bevalen opnieuw dag en nacht met twee man wacht te houden op de kerktorens, „verzouckende dat de prochiepapen ende andre gheestelicke personen aldaer zouden commen slapen”³⁶⁷. De hoofdmannen van de parochies volbrachten hun taak niet zoals het behoorde. Daarom verordende het Vrije op 4 februari „te doen waken de prochiepapen ende ordene te stellen ieghens de rooven ende pyllagen daghelix ten platten lande”³⁶⁸.

20. Het einde van de Vlaamse 'grote vischerie'

Enige tijd later weigerde Elizabeth I van Engeland nog langer steun te verlenen aan de gevuchte Nederlandse rebellen. Dezen waren verplicht de Engelse havens te verlaten. Een groep Watergeuzen maakte zich op 1 april meester van Den Briel op Voorne (Zuid-Holland). Kort daarop kozen Vlissinge en een paar andere Zeeuwse kustplaatsen de zijde van de rebellen. Van de bedoelde havens uit begonnen de Watergeuzen de Vlaamse vissers te bedreigen. Aangezien deze laatsten over geen enkel konvooschip beschikten, konden ze zich in 1572 niet ver in zee wagen, en alleen verse haring aanvoeren³⁶⁹.

De Vlissingenaren waren vast besloten het Oost- en Noord-Vrije binnen te vallen. Half april reden schepenen in het Oost-Vrije rond om de wachtposten te kontroleren, en te vernemen „in wat staet de zaken van Vlissinghe waren, ten fine dat in t zelve quartier gheen invasie en zoude ghebuieren van eeneghe quaetwilleghen”. Op 13 mei spraken ze te Heist, Blankenberge en Oostende met de hoofdmannen van de kustwacht „ieghens d invasie vanden vianden”³⁷⁰.

Het schepenkollege handelde op 19 mei over het bericht dat de Watergeuzen gereed lagen om op het Oost-Vrije te landen. De schepenen voelden zich machteloos en zochten allerlei oplossingen, o.a. „stellen eenich volck up scepen de welcke zouden uutvaren ter Sluus ter bescermenesse vanden eylande van Oostburch”, ofwel de Vier Leden verzoeken vijf oorlogsschepen uit te rusten om de gehele Vlaamse kust te beschermen³⁷¹.

In juni landden de rebellen op verscheidene plaatsen in het Oost-Vrije. Het Vrije mobilizeerde vlug enig „volck van oorloghe”, en

kocht bussen voor de gemobilizeerde manschappen³⁷². Omstreeks 20 september gebeurde „de invasie vanden rebellen ende guesen van Vlissinghe, die ghedebarqueert waren te Knocken, Heyst, Wendune ende Blanckeberghe, ende aldaer de kerken begonsten te pillieren”³⁷³. De aanvallers werden een paar dagen later teruggeslagen.

Het viel niet te loochenen dat een deel van de plaatselijke bevolking met de rebellen simpatizeerde³⁷⁴. Dit bleek zeker bij de inval van 1 oktober op de eilanden Kadzand en Oostburg. Immers op 8 oktober besloot het Vrije „te vanghen alle de ghuene, die oorsake gheweest hebben vanden trouble ghebuert int Oostquartier ende Casant”. Anderzijds klaagden de hoofdmannen van de kustparochies gedurig over het feit „dat de inwuenende van de zelve prochien gheen debvoir en de deden omme thuerlieder toure te waken”. Het Vrije spoorde de betrokkenen aan „de wake wel ende scerpe-lick te houden up dobbel boete”. Deze vermaning werd op 14 januari 1574 herhaald³⁷⁵.

In 1573 beschikten de Vlaamse vissers over geen enkel konvooschip, tenzij dit van Duinkerke, „t welcke ghenaeamt was den Azewynd”. Het optreden van de Watergeuzen belemmerde ten zeerste de Vlaamse visserij op de Noordzee. Gesteund door hun oorlogsschip legden de Duinkerkenaren de meeste activiteit aan de dag. Daarbij stootten ze meermaals op „Hollandsche en Zeeusche visschers, rebellen der C. Magt”. Tengevolge daarvan hadden de Watergeuzen het vooral op de Duinkerke vissers gemunt. Dezen moesten zich uit de Noordzee terugtrekken, en ze konden alleen in het Kanaal tot vóór Kales vissen. In 1573 werd dan ook „zeer luttel caecqharynck” gemaakt³⁷⁶.

De Watergeuzen blokkeerden de mondingen van de Schelde en van de Maas. Op de Noordzee hinderden ze het vissersbedrijf. Om die

redenen begon de goeverneur van de Nederlanden in de zomer van 1573 te Antwerpen een oorlogsvloot uit te reden. Zeelieden uit de drie Vlaamse kuststeden werden gezonden „omme te dienen upde scepen van oorloghe van de Maj. diemen reet te Antwerpe”. De opgetrommelde manschappen bleven lange tijd te Brugge in de herbergen hangen. Andere mannen die gemobiliseerd waren om de kustwacht te houden, wilden niet optrekken of verlieten hun post, omdat het Vrije hen niet betaalde. Aangevoerde vreemde hulpstroepen vielen in sommige parochies aan het plunderen, omdat ze geen bevoorrading kregen³⁷⁷.

De kustwacht werd zo goed en kwaad als het ging verder gehouden. In december leverde het Vrije brandhout „inde waechuusen up de duunen ende zeecosten”. Op 1 januari 1574 vroeg de goeverneur nogmaals dat Brugge en het Vrije zouden „zenden scippers ende piloten upde scepen die zyn excellentie van advyse was up te reedene ter zee”. Zijn bedoeling was de rebellen op zee te bestrijden. Het Vrije ontbood de hoofdmannen van Heist en Raverside om de opdracht aan hen door te geven³⁷⁸.

Ook in 1574 legden de Watergeuzen zich erop toe om de Vlaamse vissers te verhinderen hun bedrijf uit te oefenen. Toen het haringseizoen verscheen, konden de laatstgenoemden niet „visschen onder Inghelandt in t diepwatre, naer haerliedre oude costume ende maniere van doene”. In oktober „zo quaemen de pyraeten ende rebellen van Vlissinghe met acht schepen, wel ghestoffeert van volcke, groote artillerie ende alderande ammunitie, ende de andre vliessche boods in de Westerzee (= Noordzee), meenende de gheheele visscherye deser stede van Dunckerke, metgaders t convoyscip, te schendene ende af te werpen, alwaer ook onder laeghen diverssche vissers van Nieuwpoort, Oosthende”³⁷⁹.

Het lijdt geen twijfel dat de Vlaamse visschery, wegens het gebrek aan konvooiëring, een grote achteruitgang vertoonde. Eerst in 1575, toen er al veel schade gebeurd was, poogde het Landsbestuur een paar oorlogsschepen in de drie Vlaamse kuststeden op te tuigen. De Pacificatie van Gent, gesloten op 30 december 1576, herstelde de vrede tussen de Nederlandse provincies. Krachtens het bedoelde akkoord kwam de Vlaamse kust onder het beheer van de Prins van Oranje. De vissers konden weer ter haringvangst uitvaren. De Staten-Generaal van de Nederlanden richtten in 1579 te Duinkerke de admiraliteitsraad op³⁸⁰.

Onder het gezag van de genoemde instantie publiceerde de Raad van Vlaanderen op 5 augustus 1579 een ordonnantie aangaande de uitrusting, de lading, de bemanning, de bewapening en de konvooiëring van allerlei schepen. We geven hier alleen art. 26 : „ende angaende de visscherye, die bussen ende boten zullen henlieden moeten versien van eenighe middelbaer stucken van gheschut, handt-bussen ende haecken, met eenighe pycken en hallebaerden³⁸¹ ende ghelycke stocken om henlieden te weeren ende beschermen, namentlycke elcke busse zal moeten inne hebben een halve slanghe³⁸², oft twee of dry bassen met haghel gheschut, vyf oft ses haecken, soo voorseid is, een dosyne pycken ende ghelycke stocken; ende die booten een dobbele basse, vier haecken oft handt-bussen, acht of thien pycken, ende daer toe hebben eenighe bootsghesellen, hemlieden verstaende ten regimente van sulcke stucken”³⁸³.

Maar in 1580 begon Farnese van het zuiden uit de Nederlanden te heroveren. In 1583 bezette hij Duinkerke en Nieuwpoort. Oostende bleef in de handen van de rebellen. Zowel te Duinkerke als te Oostende werden oorlogsschepen uitgerust. Deze dienden hoofdzakelijk

voor de zeeoorlog en de kaapvaart³⁸⁴. De Oostendenaren bedreven de piraterij totdat de Spanjaarden hun stad in 1604 heroverd hadden. De Duinkerke vrijbuiters, waaronder de beruchte Jan Bart, teisterden verder de zeeën, eerst onder de hoede van de Spaanse koning, later in de dienst van Frankrijk.

De Vlaamse vissers hadden reeds in de periode 1570-76 boten en manschappen verloren. De oorlog die in 1580 herbegon, bracht hen nieuwe slagen toe. Farnese heroverde in 1584 het Brugse Vrije, behalve Oostende en Sluis. Van deze twee steden teisterden de rebellen de Vlaamse kustplaatsen. Een deel van de bevolking week met haar boten naar de noordelijke provincies uit. Toen Spinola in 1604 Oostende innam, bleef er van de gehele Vlaamse vissersvloot niet veel over. Voor de Vlamingen was de grote visserij voorbij.

1 R. Degryse, Van 'buza' tot 'buis', de ontwikkeling van het Vlaamse vissersvaartuig (12de-16de eeuw), *Ostendiana* 1971 p. 138.

2 R. Degryse, Vlaanderens haringvisserij in de Middeleeuwen, *Soc. d'Em. LXXXII*, p. 185 (1939).

3 R. Degryse, *Ostendiana* 1971, p. 137.

4 R. Degryse, a.c. p. 137. De inhoud van een last haring staat niet helemaal vast. Hier meent R. Degryse: 10.000 stuks, in *Soc. d'Em. LXXXII*, p. 189: 12.000 stuks. Verwijs-Verdam, IV, 169, een last bevat meestal het twaalfvoud van een of andere waar.

5 Verwijs-Verdam, VII, 1183, „slabbert, slabboot, slabbuis, namen van haringschuiten”.

6 R. Degryse, *Ostendiana* 1971, p. 139.

7 R. Degryse - O. Mus, De laatmiddeleeuwse haringvisserij, *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden*, XXI (1966-67) nr 2, p. 97.

8 R. Degryse, *Ostendiana* 1971, p. 139. De oudste vermelding van de term 'corfharinc' is 1297; M. Gysseling - C. Wyfels, *Studia Germanica Gandensia*, IV (1962).

9 R. Degryse - O. Mus, a.c., p. 83.

10 R. Degryse, *Soc. d'Em. LXXXII*, p. 187-189.

11 R. Degryse, *Soc. d'Em. LXXXII*, p. 187-189; 198-203.

12 SBR okt. 1303 - feb. 1304, f° 29vo. Zie ook KZ, p. 214.

13 SBR feb.-sept. 1305, f° 96vo en 97ro.

14 Uitm. p. 21 en 23, 'ten Tarnincdike' was een vissersdorp tussen Blankenberge en Wenduine, dat omstreeks 1400 voor de zee geweken is.

15 R. Degryse - O. Mus, a.c., p. 89.

16 R. Degryse, *Ostendiana*, p. 142.

17 De naam Skåne bedoelt feitelijk het zuidelijk deel van Zweden. Deze streek behoorde toen bij het koninkrijk Denemarken. Op de kust stonden drie havensteden, nl. Malmö, Falsterbo en Skanör, die met de Duitse Hanza handelsbetrekkingen onderhielden.

18 Het woord kaak is, met de bewuste bewaaringsmethode, uit Skandinavië in Vlaanderen aangekomen. Het Zweedse 'kagge' en het Engelse 'keg' beduiden nog steeds een vaatje. E. Vlietinck, *Het Oude Oostende*, p. 56, citeert J. Vercoillie, *Beknopt etymologisch Woordenboek der Nederlandse Taal: Oud-noors 'kaggi' en Nederduits 'kag' = klein vat*.

19 R. Degryse, Oorsprong van het haringkaken in Vlaanderen, *Nederlandsche historischebladen*, 1ste jaar (1938) nr 2, p. 201-202. Schrijver bewijst verder dat Gillis Beukels, uit Hugevliet bij Biervliet, niet het haringkaken 'uitgevonden' heeft, maar wel de grondlegger van dit bedrijf in Vlaanderen geweest is.

20 R. Degryse, De Vlaamse westvaart en de Engelse represailles omstreeks 1378, *Hand. Maatsch. Gesch. Gent*, XXVII, p. 193.

21 SAG, *Charters Stad Gent*, nr 432.

22 R. Degryse, a.c. p. 194-196.

23 Verwijs-Verdam, I, 518, barge, „eene soort van oorlogsschip, dat met riemen geroeid werd, veel zeil voerde”; III, 735, hulk, „eene soort van vrachtschip, een groot en log koopvaardischip”; III, 1677, kogge, „een breed, platronde schip, dat meestal in de oorlog dienst deed, doch ook als koopvaardischip gebruikt, galei, konvooischip”; III, 2026, kraaier, „schip voor den Oostzeehandel bestemd”.

24 R. Degryse, *Hand. Gesch. Gent*, XXVII, p. 200-201; 223. Zie idem, *Bijdr. Gesch. Ned. XXI*, p. 96: „een reyse te corve”. Verwijs-Verdam, III, 1961: „ten corve varen”. A. Viaene, *Corvers van Vlaendre 1402-05*, Biekorf 1960, p. 271, wijst op het Franse woord „corbe, une sorte de bateau de Hollande et de Flandre”. R. Degryse, *Ostendiana* 1971, p. 144, vermeldt de etymologie van J. Meyerus: „per eas naves suas quas barcas et exorbitas vocabant”, en de klassiek Latijnse termen corbis, korf en exorbita, vrachtschip.

25 R. Degryse, *Hand. Gesch. Gent*, p. 197.

26 R. Degryse, a.c. p. 215. De term 'Vlaamse stroom' of 'des heren stroom' bedoelt de wateren in de Zwindelta en vóór de Vlaamse kust.

27 R. Degryse, *Ostendiana* 1971, p. 142. Wijzelf vonden nergens de bedoelde termen.

28 R. Degryse, *Ostendiana* 1971, p. 144.

29 R. Degryse, *Ned. Hist. Bladen*, 1ste jaar, nr 2, p. 204 en 212. We citeren ook een betaling van 50 pd. par. op 2 april 1395 „Thomase van Sconevelt, bailliu van den watre... over de moynesse die hi hadde in de harincty, ende van dat hi grote menichte van haringhe dede commen ter stede waert, omme t welke een wethoudere ter Sluus plach te ligghene van der stede weghe” (SBR 1394-95, f° 80vo).

30 SBR 1360-61, f° 87ro en 103vo.

31 R. Degryse, a.c. p. 204, uit SBR 1395-96, f° 72vo.

32 R. Degryse, a.c. p. 203 en 216. Voor schrijver is het niet duidelijk welke soort haring 'vivo' was. Hij ontmoet ook in het begin van de 14de eeuw haring die vivo heette, en die vóór de kust van Yorkshire, nabij de haven Fively (nu Filey) gevangen werd (*Ostendiana* 1971, p. 141). We vragen

ons bijgevolg af: gaat het om het woord uit het middeleeuws Vlaams, Frans of Engels?

33 Verwijs-Verdam, II, 2086, vermeldt niet 'gawwelaer', maar verwijst naar gauw = vlug.

34 R. Degryse veronderstelt dat de 'tjindharing' vanaf het einde van september gevangen werd.

35 R. Degryse, Ned. Hist. Bladen, 1ste jaar, nr 2, p. 204: 'ghetauweden coorfharinc' was haring opgehangen aan touwen om te drogen.

36 R. Degryse, a.c. p. 216. Een nobel was 1/3 van een pond sterling, en stond in 1380 gelijk met 6 sch. 5 gr. vlaams (H. van Werveke, Hand. Gesch. Gent XXVII 1973 p. 245).

37 F. Godefroy, Dictionnaire de l'ancienne langue française, VII, 52: tresmaillié, garni de mailles.

38 OPB, 1ste reeks, deel I, p. 584.

39 Scymes is waarschijnlijk een verkeerde lezing voor seyners, d.i. seinenetten; zie par. 13 en 14.

40 Godefroy, o.c.: pleinné, dicht, gesloten.

41 OPB, 1ste reeks, deel I, p. 100.

42 A. Viaene, Corvers van Vlaendre, 1402-05, Biekorf LXI (1960) p. 271.

43 A. Viaene, a.c. p. 272.

44 L. Gilliodts, Cart. Estaple, I, p. 430.

45 R. Degryse, Ostendiana 1971, p. 144.

46 R. Degryse, Ned. Hist. Bladen, 1ste jaar, nr 2, p. 208.

47 SBR 1403-04, f° 86ro.

48 RV 145, Rek. jan. 1404 - maart 1405, f° 16vo.

49 RV 145, f° 17vo.

50 SBR 1403-04, f° 94ro.

51 SBR 1403-04, f° 103vo.

52 RV 145, f° 36vo.

53 RV 145, f° 71vo.

54 RV 146, Rek. maart 1405-juli 1406, f° 21ro.

55 KZ, p. 216.

56 RV 148, Rek. 1407-08, f° 14ro.

57 R. Degryse, Ned. Hist. Bladen, 1ste jaar, nr 2, p. 208 en 214.

58 R. Degryse, a.c. p. 208 en 214.

59 SBR 1410-11, f° 85ro.

60 ARA, RH 32467, SBR 1412-13, f° 65ro.

61 RV 154, Rek. 1417-18, f° 35ro.

62 R. Degryse, Ned. Hist. Bladen, p. 209.

63 R. Degryse, De crisis in het haringbedrijf te Oostende en te Damme van 1437 tot 1441, Soc. d'Em. CII (1965) p. 54.

64 RV 159, Rek. 1423-24, f° 50ro.

65 RV 160, Rek. 1424-25, f° 34ro en 36ro. Zie par. 11, de visserskeure van 1484, art. 8.

66 RV 164, Rek. 1428-29, f° 39vo en 41ro. Raverside was een vissersdorp dat 5 km ten westen van Oostende stond.

67 KZ, p. 57.

68 Slepeldamme en Koksidge stonden langs de oostelijke arm van het Zwin, een paar km ten noordoosten van Sluis.

69 RV 169, Rek. 1433-34, f° 20ro.

70 RV 170, Rek. 1434-35, f° 30vo.

71 R. Degryse, Soc. d'Em. CII, p. 56-57.

72 L. Gilliodts, Inv. Arch. Stad Brugge, V, 115.

73 RV 171, Rek. 1435-38, f° 21vo.

74 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, 5. Dank zij de mededeling van schrijver begrijpen we beter waarom het Vrije in 1400 een paar keren de Heer van Gistel ontbood om te weten hoe men „de frontieren up ten zeeccant best bewaren

zoude" (RV 144, Rek. 1399-1401, f° 40vo).

75 RV 171, f° 22vo.

76 SBR 1435-36, f° 54ro.

77 Gesch. van Vlaanderen, III, p. 181.

78 SBR 1436-38, f° 132ro.

79 Gesch. v. Vl. III, p. 181.

80 R. Degryse, Soc. d'Em. CII, p. 59.

81 RV 173, Rek. 1439-40, f° 17ro.

82 RV 174, Rek. 1440-41, f° 25ro en 25vo. Volgens E. Vlietinck, Het oude Oostende, p. 111, rustten de Vlaamse kustplaatsen in 1441 een konvooschip uit.

83 R. Degryse, Soc. d'Em. CII, p. 59.

84 R. Degryse, Ostendiana 1971, p. 145-146. In 1425 bezat Biervliet 20 vissersboten.

85 RV 177, Rek. 1444-45, f° 64ro.

86 RV 178, Rek. 1445-46, f° 16ro en 16vo.

87 Engiene = machine; hier artillerie.

88 RV 178, f° 50vo.

89 RV 178, f° 25vo.

90 RV 178, f° 52ro; RV 179, Rek. 1446-47, f° 70ro.

91 Een strandgeul heette meestal ide/ede; vandaar Lombardside, Wilravenside, Koksidge.

92 E. Vlietinck, Cartulaire d'Ostende, p. 78.

93 E. Vlietinck, Het oude Oostende en zijn driejarige belegering, p. 69-70, met een beschrijving van de kom.

94 RV 181, Rek. 1448-49, f° 69ro. De Vlaamse vissers traden ook als Zwinloodsen op. Zie KZ, p. 52-54.

95 RV 181, f° 23ro.

96 RV 181, f° 60vo. Zie ook KZ, p. 57.

97 RV 182, Rek. 1449-50, f° 49vo en 51ro.

98 RV 182, f° 54ro.

99 RV 183, Rek. 1450-51, f° 30vo.

100 Dit dorp stond even ten zuidwesten van Oostende, maar is totaal verdwenen, vooral tengevolge van het beleg van Oostende (1601-04).

101 E. Vlietinck, Het Oude Oostende en zijne driejarige belegering, p. 35.

102 E. Vlietinck, Cartulaire d'Ostende, p. 76.

103 Dit was het kerkhof van de St.-Pieters-en-Pauluskerk, die gebouwd werd omdat de oudste kerk en een deel van de stad enkele jaren tevoren aan de zee prijsgegeven waren. De aangehaalde stenen brug over de Testreepvliet stond even ten zuiden van de nieuwe kerk.

104 E. Vlietinck, Cart. d'Ostende, p. 229.

105 E. Vlietinck, Het oude Oostende, p. 70, en een kaart waarop schrijver de vroegere topografie rekonstrueert.

106 RV 185, Rek. 1452-53, f° 16vo.

107 RV 185, f° 14ro. Volgens RH 13701, Rek. Baljuw Brugge, sept 1445 - jan. 1446, f° 36ro, had Jakob van Dudzele, Heer van Dudzele, reeds in 1445 de vistol van Brugge aan R. Dewachter verkocht.

108 RV 185, f° 14vo.

109 RV 186, Rek. 1453-54, f° 13ro.

110 RV 186, f° 13vo.

111 RV 186, f° 28ro.

112 RV 187, Rek. 1454-55, f° 36ro.

113 RV 187, f° 36vo.

114 RV 188, Rek. 1455-56, f° 17ro.

115 RV 188, f° 27ro.

116 RV 189, Rek. 1456-57, f° 23ro.

117 RV 189, f° 34ro.

- 118 RV 189, f° 26vo.
 119 RV 189, f° 26vo.
 120 RV 189, f° 27ro en 35ro.
 121 R. Degryse, Bijdragen Gesch. Nederlanden, II, p. 7, meldt dat Oostende en Nieuwpoort in het begin van juli te Sluis een Spaans karveel huurden, en als konvooischip uitrustten.
 122 RV 190, Rek. 1457-58, f° 16ro.
 123 RV 190, f° 20ro.
 124 Zie paragraaf 3.
 125 Het eerste lid ven/vin beduidt vriend zoals het Noors venn. De term vennoot/veynoot is later vervormd tot vent.
 126 Coutume de Mude (L. Gilliodts, Coutumes des petites villes, III) geeft interessante details over het vangen, bewaren en verkopen van allerlei vis (p. 317-320), en geeft „de statuten vanden coorfharynghe ende vanden brekers”, nl. het werk van de vissers, de brekers, de tellers en de kopers (Een breker is volgens Verwijs-Verdam, I, 1434, „hij die visch van ingewanden ontdoet en kerft”).
 127 R. Degryse, Soc. d'Em. CII (1965) p. 64.
 128 E. Vlietinck, Het oude Oostende, p. 89.
 129 E. Vlietinck, Cart. d'Ostende, p. 79. Te Oostende waren er 24 waarden in 1466, en 26 in 1467 (R. Degryse, Soc. d'Em. LXXXVIII, p. 125).
 130 RV 191, Rek. 1458-59, f° 36vo.
 131 RV 191, f° 43ro.
 132 De verkoop gebeurde door middel van afslag; de koop viel toe aan degene die het eerst 'myn' riep. Zie de term 'mynen' in Coutume de Mude, p. 317; KZ, p. 137.
 133 Prof. R. Doehaerd, La genèse d'une entreprise maritime, Les pêcheurs de Wenduine au XVe siècle, uitgegeven door het Gemeentebestuur van Wenduine, publiceert en commentariëert het rapport van P. Lambert.
 134 Wenduine en andere kustplaatsen hadden in het begin van de 15de eeuw grote schade geleden tengevolge van enkele zware stormen.
 135 R. Doehaerd, o.c. p. 13.
 136 R. Doehaerd, o.c. p. 1-5.
 137 RV 200, Rek. 1464-65, f° 28vo.
 138 RV 200, f° 28vo.
 139 RV 200, f° 29ro.
 140 KZ, p. 219.
 141 RV 203, Rek. 1467-68, f° 34ro.
 142 RV 204, Rek. 1468-69, f° 18ro.
 143 RV 205, Rek. 1469-70, f° 25vo.
 144 SBR 1469-70, f° 63ro.
 145 RV 205, f° 26vo.
 146 RV 205, f° 26vo, 27vo en 28ro.
 147 RV 205, f° 46ro.
 148 RV 206, Rek. 1470-71, f° 62ro.
 149 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, p. 7.
 150 KZ, p. 220.
 151 RV 206, f° 63vo.
 152 RV 206, f° 66vo.
 153 RV 206, f° 69vo en 70ro.
 154 RV 206, f° 70vo.
 155 RV 206, f° 71ro en 72ro.
 156 RV 206, f° 74vo en 117ro.
 157 SAG, Charters Stad Gent, nr 681.
 158 RV 206, f° 177ro en 107vo.
 159 SBR 1470-71, f° 126vo.
 160 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, p. 7.
 161 RV 206, f° 82ro en 84vo.
 162 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, p. 8, uit de N. Despars, jaar 1472 : 18 haringhuizen vóór Norwich.
 163 RV 208, RV 1472-73, f° 29ro en 42vo.
 164 RV 208, f° 60vo. De Oostendse stadsrekening van 1475 meldt dat ten minste 14 buzen van Oostende door de Fransen vastgehouden werden, maar precizeert niet of dit in 1473 of 1474 gebeurd is. (R. Degryse, Ostendiana 1971, p. 149).
 165 RV 209, Rek. 1473-74, f° 69ro en 70vo.
 166 SBR 1475-76, f° 127ro.
 167 R. Degryse, Soc. d'Em. LXXXVIII, p. 124-126.
 168 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, p. 8.
 169 R. Degryse, De gemeenschappelijke grote visserij van de Nederlanden in de XVIde eeuw, Bijdr. Gesch. Ned. VII, p. 32. Schrijver rekent uit dat Vlaanderen in de bedoelde periode over minstens 125 haringbuizen beschikte (p. 35).
 170 SAG, Cart. Zwarte Boek, f° 10vo.
 171 R. Degryse, a.c. p. 9.
 172 RV 214, Rek. 1477-78, f° 46vo.
 173 R. Degryse, a.c. p. 9.
 174 RV 214, f° 59ro.
 175 Verwijs-Verdam, VI, 491, plicht betekent verantwoordelijkheid, gevaar.
 176 R. Degryse, a.c. p. 9.
 177 RV 216, Rek. 1479-80, f° 24ro.
 178 R. Degryse, a.c. p. 9.
 179 RV 217, Rek. 1480-81, f° 53vo.
 180 RV 217, f° 46vo.
 181 Hier blijkt dat een last haring 12 tonnen omvatte. Gilliodts, Arch. Stad Brugge, Glossarium, p. 392 : een last haring is 13.200 stuks.
 182 R. Degryse, Ostendiana, 1971 p. 149.
 183 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. VII, p. 34.
 184 RV 222, Rek. 1484-85, f° 157ro.
 185 Zie KZ, p. 221, over de verdediging van de kust van Noord-Vlaanderen tegen de Zeelanders.
 186 RV 223, Rek. 1485-86, f° 59ro en 107vo.
 187 RV 224, Rek. 1486-87, f° 41ro.
 188 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, p. 10.
 189 RV 227, Rek. 1488-89, f° 102vo.
 190 RV 227, f° 103ro en 104ro.
 191 RV 227, f° 105vo tot 109ro.
 192 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, p. 10.
 193 RV 227, f° 110vo.
 194 RV 227, f° 111vo en 112ro.
 195 RV 227, f° 112vo.
 196 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, p. 10.
 197 RV 227, f° 119ro en 122ro. K. De Flou, V, 1037 : Kasteel ter Heyde, heerlijkheid te Vladslo (1479).
 198 RV 227, f° 139vo.
 199 RV 227, f° 145vo.
 200 RV 227, f° 123ro, 125ro, 131ro en 133ro.
 201 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, p. 11.
 202 RV 237, Rek. 1497-98, f° 51vo.
 203 RV 237, f° 53ro.
 204 L. Gilliodts-Vanseveren, Coutume de la ville de Mude, p. 317-328, geeft het reglement van de waarden, de stuurlieden, de vennoten, de visverkoop en de visverwerking te Mude (1512). Idem, Coutume de la ville d'Ostende, het reglement van de stuurlieden (p. 60), van het uitreden van vis-

boten (p. 188) te Oostende. Idem, Coutumes de la ville et du port de Nieuport, publiceert op p. 394 het plakkaat over de inhoud en het merken van haringtonnen (1512).

205 Verwijs-Verdam III, 151, hare, here = hierheen.
206 Verwijs-Verdam III, 1252, kaveling = verdeling door loting; II, 1860, gewant = sloopstuijg. De term 'zetteghe-wand' wordt niet vermeld. Wanneer we echter de tekst van art. 8 en van art. 15 samenbrengen, dan komen we tot het besluit dat het om de volgende manier van zeevissen gaat: bij de laagwaterlijn gerief opstellen, waarin men bij vloed molenaars, of andere vis, kon vangen.

207 Zie par. 18, art. 14: breels.
208 L. Gilliodts-Van Severen, Coutume de la Prévôté de Bruges, p. 228.

209 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. VII, p. 35.
210 Aangaande de gebruikte zoutsoorten verwijst R. Degryse naar de Tweeden Groenbouc B, f° 222vo, in SAB, en L. Gilliodts, Coutume de la ville et du port de Nieuport, p. 392.

211 R. Degryse, a.c. p. 36.
212 L. Gilliodts, Coutume de la Prévôté de Bruges, p. 227-231.

213 RV 243, Rek. 1503-04, f° 43vo, 44ro, 44vo en 45vo.
214 Verwijs-Verdam, VI, 370: pinke, „klein zeeschip, ook visschersschip”. Zie ook par. 10.

215 RV 243, f° 94ro.
216 RV 243, f° 63ro.
217 RV 245, Rek. 1505-06, f° 104ro.
218 RH 13711, RBB, mei 1505-jan. 1506, f° 6ro. Voor de term 'myn' zie par. 7.

219 RH 13711, jan.-sept. 1507, f° 7vo.
220 R. Degryse, a.c. p. 37.
221 L. Gilliodts, Coutume de la Prévôté, p. 232.
222 De Bo: kuil = „zak van eene net”. Verwijs-Verdam, VII, 904, een seinder viste met een 'seyne', zie par. 14; VII, 826, schutten is tegenhouden, b.v. water; Verwijs-Verdam vermeldt niet 'packersnet'.

223 Zie hst. 3, par. 16, waar blijkt dat een zeemansduim 14 mm was.

224 Grut bedoelt kleine dingen.
225 OPB, 2de serie, I, 1506-19, p. 150. F. Van Immerseel, Garnalenvissers te paard, p. 79, bespreekt de bedoelde ordonnantie.

226 L. Gilliodts, Coutume de la Prévôté, p. 232.
227 RV 250, Rek. 1510-11, f° 21vo en 25ro.
228 F. Priem, Documents que enferme le dépôt des archives de la Flandre occidentale à Bruges, 2de serie, V, p. 284-295.

229 L. Gilliodts, Coutume de la Prévôté, p. 229.
230 L. Gilliodts, o.c. p. 233-235.
231 L. Gilliodts, o.c. p. 236-238.
232 R. Degryse, a.c. p. 38.

233 Een oudere vorm voor het Franse woord prise.
234 RV 259, Rek. 1519-20, f° 38ro. SBR 1518-19, f° 106vo.
235 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, p. 12.
236 RV 260, Rek. 1521-22, f° 29ro en 23vo.

237 RV 260, f° 23vo. Admiraal van Vlaanderen was toen Adolf van Boergondie-Beveren, Heer van Vere (R. Degryse, a.c. p. 12).

238 L. Gilliodts, Coutume de la Prévôté, p. 229, voetnoot 3. De rekening van een oorlogsschip, dat in 1522 door Nieuw-

poort uitgereed werd, is bewaard gebleven.

239 RV 260, f° 31vo en 32ro.
240 RV 261, Rek. 1521-22, f° 32vo.
241 RV 262, Rek. 1522-23, f° 89vo.
242 R. Degryse, a.c. p. 13.
243 RV 262, f° 89vo en 90ro.
244 RV 262, f° 91ro.
245 RV 262, f° 93vo en 94ro.
246 RV 262, f° 31vo en 94ro.
247 OPB, 2de reeks, II, 1520-29, p. 329.
248 RV 263, Rek. 1523-24, f° 101vo.
249 RV 265, Rek. 1525-26, f° 36vo.
250 R. Degryse, Ostendiana 1971, p. 151. Voor zover we kunnen nagaan, is dit de oudste tekst waar schrijver vindt, dat de verre zeevisserij van de vermelde drie havens 'grote' visserij genoemd wordt.

251 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, p. 13.
252 RV 265, f° 36vo.
253 De Bo, 946, steekband, „een stuk hout dat in eene schuinsche richting tot schoore dient in een zwaar timmerwerk”.

254 A.V. in Biekerf, 75ste jaar (1974) nr 5-6, p. 190.
255 Verwijs-Verdam, VII, 901, segene, uit het Frans seine, uit het Latijnse woord sagena, is „een groot trek- of sleepnet, waarmede men de gehele breedte van een vischwater afsluit”.

256 Idem, VII, 904, cheynnet = segennet.
257 Zie KZ, p. 401, waar we de naam Paardemarkt verklaren als een strand met vissers te paard.
258 OPB, 2de reeks, II, 1529-36, p. 154. Zie ook F. Van Immerseel, o.c. p. 80.

259 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. VII, p. 41.
260 RV 275, Rek. 1535-36, f° 38vo.
261 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, p. 13-14, steunend op J. De Smet, De krijgsvloot der Staten van Vlaanderen in de XVIde en XVIIde eeuw, Soc. d'Em. LXXXI (1938).

262 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Gent, II, p. 14.
263 Plakkaten van Vlaanderen, I, p. 351-353.
264 Uitkerke, p. 38-39, en de Toponomische Kaart.
265 RV 279, Rek. 1539-40, f° 42vo.
266 RV 23, Rek. 1504-43, f° 356ro.
267 RV 281, Rek. 1541-42, f° 53vo.
268 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, p. 15.
269 RV 23, f° 357vo.

270 RV 282, Rek. 1542-43, f° 56ro.
271 RV 23, f° 390vo.
272 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, p. 15.
273 RV 24, Rez. 1543-55, f° 9vo en 11ro.
274 RV 24, f° 11vo en 13vo.
275 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. VII, p. 42.

276 RV 24, f° 18vo.
277 RV 24, f° 31ro en 32vo.
278 RV 24, f° 37ro, 37vo en 40ro.
279 RV 24, f° 59ro.
280 RV 24, f° 89vo.

281 L. Gilliodts, Coutume de la ville de Nieuport, p. 397-399, voetnoot.

282 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. VII, p. 43.
283 RV 24, f° 128vo.
284 R. Degryse, Ostendiana 1971, p. 153.
285 RV 24, f° 128vo.
286 Verwijs-Verdam, I, 1334, boeien, „het scheepsboord

met planken ophogen".

- 287 R. Degryse, Ostendiana 1971, p. 153.
288 RV 24, f° 128vo. R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, p. 16, zinspeelt op dit plan.
289 RV 24, f° 131vo en vlg.
290 RV 24, f° 141vo.
291 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, p. 16.
292 RV 24, Rez. 1543-55, f° 152vo.
293 RV 24, f° 155vo. Een 'kuet' is een scheepsjongen, lavertje.
294 R. Degryse, a.c. p. 16.
295 OPB, 2de reeks, V, 581.
296 RV 24, f° 181ro.
297 RV 289, Rek. 1549-50, f° 45vo.
298 RV 24, f° 194ro.
299 R. Degryse, a.c. p. 17.
300 RV 24, f° 210vo.
301 RV 24, f° 212ro.
302 RV 24, f° 262vo.
303 R. Degryse, a.c. p. 17.
304 RV 292, Rek. 1552-53, f° 57vo.
305 SBR 1552-53, f° 59ro.
306 RV 292, f° 58ro.
307 OPB, VI, 313.
308 SBR 1552-53, f° 59ro.
309 RV 24, f° 256vo.
310 SBR 1552-53, f° 61vo.
311 RV 24, f° 262vo.
312 RV 24, f° 304ro en 314 ro.
313 SBR 1554-55, f° 54vo.
314 RV 24, f° 347 vo. De Heer van Eke kon in 1553 twaalf tot zestien oorlogsschepen samenbrengen, in 1554 vier, en in 1555 achttien (R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. VII, p. 45).
315 D. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, p. 17.
316 RV 295, Rek. 1555-56, f° 38ro.
317 RV 25, Rez. 1555-79, f° 70vo. R. Degryse, a.c. p. 18, meldt dat in 1557 12.000 pd. gr. aan de uitrusting van oorlogsschepen besteed werd.
318 R. Degryse, a.c. p. 18.
319 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. VII, p. 46.
320 Verwijs-Verdam II, 269: dogge, „vischboot, visscher-spinke", b.v. „vaeren om harinck ten dogge"; dogger, „waarschijnlijk hij die met een sleepnet vischt". We ontmoeten in 1407 voor het eerst de term schuit, nl. een Nieuwpoortse boot geladen met haver, „neif appelle scutte" (RH 13685, RBB, mei-sept. 1407, f° 9ro).
321 R. Degryse, Ostendiana 1971, p. 145.
322 De jongste ons bekende vermelding was 1418.
323 Verwijs-Verdam I, 1478, buse, „een klein schip, vooral voor de haringvangst bestemd".
324 R. Degryse, a.c. p. 146-147.
325 R. Degryse, a.c. p. 148-150.
326 R. Degryse, a.c. p. 151. Zie ook E. Vlietinck, Het oude Oostende, p. 114-119.
327 Verwijs-Verdam, VII, 207, schade, schaduw, schijn; 434, schene, schijn. De vissers moesten dus drie vuursignalen laten zien.
328 Plakkaten van Vlaanderen, II, 348-350.
329 RV 24, f° 60vo.
330 Verwijs-Verdam, VI, 370, pinke, „klein zeeschip, ook

visschersschip".

- 331 Plakkaten van Vlaanderen I, 35. F. van Immerseel, o.c. p. 19, citeert enkele 'seyne' termen uit de rekening 1563-64 van de Abdij ter Duinen van Kokside: „seynevisch... een nauwe seyne omme 10 lb. par... een wyde seyne, daertoe 28 pond garns te 8 sc. tpont, getwynt ende gebreidt... twee paer seymstrynghen omme de seyneperden". Zie ook Biekorf 1933, p. 341.
332 Verschuerens Modern Woordenboek (1968) karveel = klein snelzeilend schip in Spanje en Portugal.
333 R. Degryse, Ostendiana, p. 153-155, voetnota's.
334 Verwijs-Verdam, III, 1553, verwijst naar Van Dale 712: „klinkaard, eene soort van noordsch vaartuij".
335 R. Degryse, Ostendiana (1971), p. 156-157, met afbeeldingen van o.a. een haringbuis, een korver een dogger (p. 152-153).
336 Verwijs-Verdam, II, 831, focke, klein zeil. Verschuerens MW (1968), bezaan, achterste zeil op een driemaster.
337 Verwijs-Verdam, II, 2007, de zonne gaet te gode = de zon gaat onder.
338 Idem, VII, schieten betekent o.a. de netten in het water laten.
339 De reep waaraan het drijvend haringnet hangt.
340 Verschuerens MW, stakellicht, een licht op een staak als sein op zee.
341 L. Gilliodts leest verkeerdelijk 'heist' = is; de zin betekent: als hij nog een deel van zijn netten in het water heeft.
342 Verwijs-Verdam, IV, 84, mese, vermoedelijk „het een of ander van teen gevlochten werktuig voor de vischvangst bestemd"; IV, 54, lage, liggig, toestand.
343 Betekent: uit zijn vaarweg verwijderen.
344 Bedoeld wordt: op het anker rijden.
345 Verschuerens MW, dreg, licht werpanker met drie of meer armen, om iets uit het water te halen.
346 Verschuerens MW, breel, drijvend tonnetje, met touw aan een haringvleet bevestigd, om deze drijvend te houden. L. Gilliodts wijst erop dat het bedoeld touw 'seizing' heette, en dat een breel soms de vorm van een karn had; zie par. 11, Keure van 1484, art. 13: „eene keerne".
347 L. Gilliodts, Coutume de la Ville de Nieuport, p. 397-409.
348 R. Degryse, Ostendiana (1971) p. 152, toont zestiende eeuwse visschuiten met verschillende soorten netten: een reep met breels en drijfnetten; een vleet met seizings; hoekwant voor de kabeljauwvisserij; kabeljauwlijnen.
349 E. Vlietinck, Het oude Oostende, p. 176-178.
350 RV 25, f° 158ro.
351 Verwijs-Verdam, I, 1479, busse, „vuurroer, zoowel van kanonnen, als van kleinere vuurwapenen". We mogen die niet verwarren met de buze = haringschip.
352 RV 25, f° 172ro en 174ro.
353 RV 25, f° 179vo en 180vo.
354 RV 25, f° 223vo.
355 R. Degryse, Bijdr. Gesch. Ned. II, 20.
356 RV 308, Rek. 1568-69, f° 47vo.
357 RV 25, f° 229vo.
358 KZ, p. 226-227.
359 R. Degryse, a.c. p. 20-21.
360 RV 25, f° 263vo.
361 RV 310, Rek. 1570-71, f° 37ro.
362 RV 310, f° 37vo.

- 363 KZ, p. 222.
 364 RV 25, f° 265ro.
 365 RV 310, f° 43ro.
 366 RV 311, f° 35vo.
 367 RV 25, f° 276ro.
 368 RV 311, f° 36vo.
 369 R. Degryse, a.c. p. 21.
 370 RV 311, f° 54vo en 55vo.
 371 RV 25, f° 282ro.
 372 RV 25, f° 283ro.
 373 RV 312, Rek. 1572-73, f° 27ro. Zie ook KZ, p. 228.
 374 Het nieuws dat de Watergeuzen op de kust landden, spoorde de hervormingsgezinden van Oudenaarde, de zogenoemde Bosgeuzen, aan om naar Oostende te vluchten, om vandaaruit „t schepe te reysene” naar Vlissinge (RV 312, f° 27ro). Over hun aankomst op 5 oktober te Oostende, zie E. Vlietinck, *Het oude Oostende*.
 375 RV 25, f° 285vo en 290ro.
 376 R. Degryse, a.c. p. 22.
 377 RV 25, f° 295ro en 296ro.
 378 RV 25, f° 301vo.
 379 R. Degryse, o.c. p. 22.
 380 R. Degryse, a.c. p. 23.
 381 Verwijs-Verdam, VI, 336, piek, lans met platte ijzeren punt; III, 306, helmbaerde, hellebaerde, bijl met een lange steel, strijdbijl.
 382 *Idem*, VII, 1231, slang, veldslang, een stuk geschut met lange loop.
 383 Plakkaten van Vlaanderen, III, p. 653.
 384 R. Degryse, a.c. p. 23.